

BİRİNCİ SEKSIYA

MİKAYIL MƏMMƏDOV AZƏRBAYCANA QARŞI MƏHKƏMƏ İŞİ¹

(Ərizə № 4762/05)

QƏRAR

STRASBURQ

17 dekabr 2009-cu il

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

5. Ərizəçi 1961-ci ildə Qubadlıda anadan olub və hazırda Sumqayıtda yaşayır.

A. Qısa tarixçə

6. Ərizəçi və onun ailəsi Qubadlıdan olan məcburi köçkünlərdir. 1993-cü ildə rayon Ermənistan hərbi qüvvələri tərəfindən işğal edilən zaman onlar yaşayış yerlərini tərk edərək Sumqayıta gəliblər.

7. Qubadlıni tərk etdikdən sonra ərizəçinin altı nəfərlik ailəsi (özü, arvadı, üç uşağı və ərizəçinin qaynanası) Sumqayıtda müvəqqəti olaraq müxtəlif yerlərdə yaşadılar. Aşağıda təsvir olunan hadisələrdən az öncə onlar dövlət mülkiyyətində olan yataqxanadakı otaqda yaşayırdılar.

8. 1999-cu il 1999-cu il iyunun 17-dən iyulun 5-dək ərizəçinin arvadı Çiçək Məmmədova “qapalı kəllə-beyin zədəsi, beyin silkələnməsi; tərənin yumşaq toxumalarının kontuziyası; isterik psixoz” diaqnozu ilə Sumqayıt şəhər təcili yardım xəstəxanasında stasionar müalicəyə qoyuldu.

9. 2003-cü ilin sonlarında ərizəçi aşkar etdi ki, Sumqayıt şəhər hərbi komissarlığına (çağırışçıları orduya cəlb edən quruma) məxsus köhnə inzibati binada üç boş otaq var, komissarlıq daha həmin binada yerləşmirdi. Binanın bir hissəsi müharibə veteranları birliyi tərəfindən məskunlaşdırılmışdı, amma ərizəçinin maraqlandığı otaqlar tərk edilmişdi və baxımsız vəziyyətdə idi. Otaqlar binanın arxa tərəfində ayrıca girişi olan yardımçı tikilidə yerləşirdi. Ərizəçi bu otaqları tutdu və üç ay ərzində orada əhəmiyyətli təmir işləri apardı. Onun sözlərinə görə, binanın digər sakinləri onun hərəkətlərindən xəbərdar idilər və onun yerinə yetirdiyi təmir işlərinə hər hansı dövlət orqanı tərəfindən etiraz edilməmişdi.

10. Təmir işlərini bitirdikdən sonra 2003-cü ilin sonunda ərizəçi yataqxanadakı otağını tərk etdi və ailəsi ilə birlikdə yeni yaşayış yerinə köçdü.

B. Ərizəçinin və ailəsinin evdən çıxarılması və ərizəçinin arvadının ölümü

11. 26 mart 2004-cü ildə Sumqayıt şəhər icra hakimiyyətinin (“Sumqayıt ŞİH”) iki əməkdaşı, yerli mənzil-istismar və kommunal təsərrüfatı idarəsinin əməkdaşı (K.A.) və bir neçə polis ərizəçinin yeni yaşayış yerinə gəldilər. Onların əlində ərizəçinin evdən çıxarılması üçün məhkəmə qərarı yox idi.

12. Yuxarıda qeyd edilən dövlət qulluqçularının gəlişindən sonra dəqiq göstərilməyən vaxtda ərizəçinin Çiçək Məmmədova dövlət orqanlarının onun ailəsini evdən çıxarmaq niyyətini anlayıb buna açıq-aydın etiraz əlaməti olaraq öz üzərinə bir qədər kerosin tökdü və ona od vurdu.

¹ Qərar Hüquq Maarifçiliyi Cəmiyyəti tərəfindən tərcümə edilib və bütün müəlliflik hüquqları qorunur (Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Azərbaycanla bağlı qərar və qərardadları (Azərbaycan və İngilis dillərində), Bakı, “Qoliat Nəşriyyat Evi” MMC, 2010-cu il, 2120 səh.).

Görünür, ən azı polis əməkdaşlarından biri ərizəçinin evinə tapdığı ədyaldan istifadə etməklə onun bədənindəki alovu söndürməyə kömək edib. Bir az sonra gəlib çatmış Çiçək Məmmədovanın qardaşı onu taksi ilə xəstəxanaya apardı.

13. Bu hadisədən sonra polislər ərizəçinin ailəsinin əmlakını yük maşınına yüklədilər və onları geriyə – ərizəçinin ailəsinin öncə yaşadığı yataqxanaya apardılar.

14. Ərizəçinin arvadı bədəninin səthinin 50%-ini əhatə etmiş çoxlu sayda ikinci və üçüncü dərəcəli yanıqlardan əziyyət çəkirdi. 30 mart 2004-cü ildə o, xəsarətləri nəticəsində baş vermiş ağırlaşmalardan xəstəxanada öldü. 2 avqust 2004-cü ildə açıqlanmış patoloji anatomiya müayinəsinin nəticələri təsdiq etdi ki, ölüm bədəninin səthinin xeyli hissəsindəki yanıqların nəticəsində baş verib.

1. Hadisələr barədə ərizəçinin versiyası

15. Ərizəçinin sözlərinə görə, 26 mart 2004-cü ilədək o, Sumqayıt ŞİH əməkdaşlarının yanına çağırılmışdı, onlar şifahi şəkildə ondan tələb etmişdilər ki, köhnə komissarlığın binasındakı otaqları boşaltsın və hətta orada qalmasına icazə vermələri üçün ondan rüşvət istəmişdilər. O, bu tələbləri rədd etmişdi.

16. 26 mart 2004-cü ildə E.Q., Y.A. və çoxlu sayda polis əməkdaşları ərizəçinin yeni yaşayış yerinə gəldilər və tələb etdilər ki, ailəsi dərhal otaqları boşaltsın. Ərizəçinin hesablamasına görə, polis əməkdaşlarının ümumi sayı təxminən iyirmi beşdən otuza qədər idi, o, onların çoxunun dəyənəklərlə təchiz olunduğuna diqqət yetirdi. Ərizəçi və onun ailə üzvləri evdən çıxmaqdan imtina etdikdə polislər ərizəçiyə və qayınanasına güc tətbiq etdilər.

17. Bu vaxt Çiçək Məmmədova şok vəziyyətində idi və psixoloji təlaş keçirirdi. O, üzərinə bir qədər kerosin tökdü və polis əməkdaşları dərhal çıxıb getməyəcəkləri təqdirdə özünü yandıracağı ilə onları təhdid etdi. Lakin Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları onun təhdidlərini ciddi qəbul etmədilər. Hətta E.Q. ona kibrit qutusu təklif edərək istehza ilə onu sözünü yerinə yetirməyə və özünü yandırmağa təhrik etdi.

18. Həmin anda ərizəçi bayırda idi və az öncə qorxudan huşunu itirmiş uşaqlarından birinə kömək etməyə çalışırdı. Buna görə də ərizəçi dərhal arvadını xilas edə bilmədi. Ərizəçinin sözlərinə görə, polis əməkdaşlarından heç biri onu xilas etməyə cəhd göstərmədi, çünki onların hamısı ərizəçinin əmlakını daşıyaraq yük maşınına yükləməklə məşğul idilər.

19. Yalnız yaxınlıqda olan Çiçək Məmmədovanın bacısı onu xilas etməyə gəldi və alovu söndürdü. Təkcə bir polis əməkdaşı bir qədər gecikmiş yardımını təklif etdi. Həmin vaxt Çiçək Məmmədova artıq ciddi yanıqlara məruz qalmışdı. Onun hadisədən az sonra gəlib çıxmış qardaşı onu taksi ilə xəstəxanaya apardı.

2. Hadisələr barədə Hökumətin versiyası

20. Hökumətin bildirdiyinə görə, 26 mart 2004-cü ildə saat 11.00-da Sumqayıt ŞİH-in iki əməkdaşı beş polis əməkdaşının müşayiəti ilə ərizəçinin ailəsinin zəbt etdiyi tikiliyə baş çəkdi. Başçəkmənin məqsədi sadəcə ərizəçiyə və ailəsinə tikilini qanunsuz zəbt etdiklərini izah etmək idi. Ərizəçi uşağı ilə birlikdə dərhal bayıra çıxdı və Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşlarına və polislərə qarşı şikayət göndərmək üçün poçta yollandı. Ərizəçi getdikdən sonra arvadı güman etdi ki, onun ailəsi evdən zorla çıxarılacaq. O, təlaş keçirdi və etiraz əlaməti olaraq özünə od vurdu. Oradakı dövlət qulluqçularından heç biri onu bu hərəkətə təhrik etməmişdi. Bir neçə dəqiqə sonra onun yaxın qohumları onu xəstəxanaya apardılar.

21. Bundan sonra hadisə yerindəki dövlət qulluqçuları qərara aldılar ki, ərizəçinin ailəsinə məxsus əmlakı geriyə – onların öncə yaşadığı yataqxanaya aparsınlar.

C. Sumqayıt şəhər prokurorluğunun araşdırması

22. Sumqayıt şəhər prokurorluğunun müstəntiqi Çiçək Məmmədovanın ölümünün halları ilə bağlı ibtidai araşdırma apardı.

23. Görünür, müstəntiq bir sıra şahidləri, o cümlədən ərizəçini, onun qayınanasını, baldızını, bələdiyyənin əməkdaşı K.A.-nı, Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları E.Q. və Y.A.-nı, beş polis əməkdaşını (C.M., K.V., N.A., E.N., N.Q., N.İ. və S.S.) dindirib (müvafiq şahid ifadələrinin qısa icmalına aşağıda "F" bölməsində bax).

24. 14 may 2004-cü il tarixli qərarla Sumqayıt şəhər prokurorluğunun müstəntiqi ərizəçinin arvadının ölümü ilə bağlı cinayət işinə başlamamağı qərara aldı.

25. Şahid ifadələri əsasında müstəntiq bu qənaətə gəldi ki, E.Q. və Y.A.-nın ərizəçinin yaşayış yerinə daxil olmaları, E.Q.-nin ona kibrit təklif etməsi və E.Q.-nin ərizəçidən rüşvət istəməsi, yaxud polis əməkdaşlarının Çiçək Məmmədovaya qarşı güc tətbiq etməsi barədə ərizəçinin iddialarını təsdiq edən heç bir sübut yoxdur. Ərizəçinin arvadının intihara cəhd etməsində hər hansı şəkildə məsuliyyət daşıyan üçüncü şəxslərin olmasının heç bir əlaməti olmadığına görə cinayət işinə başlamaq üçün əsas yox idi.

26. Bu qərardan sonra ərizəçi Sumqayıt şəhər prokurorluğuna bir neçə məktub göndərərək xahiş etdi ki, insidentdə iştirak etmiş Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşlarının və polislərin məsuliyyətini müəyyən etmək məqsədi ilə arvadının ölümünün halları ilə bağlı yeni araşdırma aparılsın. Sumqayıt şəhər prokurorluğu ona 15 iyul, 20 iyul, 3 sentyabr və 28 sentyabr tarixli oxşar mətnli məktublarla cavab verdi. Bu məktublarda qeyd edilirdi ki, Çiçək Məmmədovanın ölümü intihar hadisəsi olub və ibtidai araşdırma onu ölümündə dövlət qulluqçularının hər hansı məsuliyyətini aşkara etməyib. Bununla belə, həm də qeyd edilirdi ki:

"...Çiçək [Məmmədovanın] ölümünün halları ilə bağlı araşdırma zamanı aşkar edildi ki, şəhər icra hakimiyyətinin əməkdaşları və Sumqayıt şəhər polis idarəsinin bəzi əməkdaşları [öz xidməti vəzifələrini icra edərkən] bir sıra səhvlərə yol veriblər. Belə səhvlərin aradan qaldırılmasının və gələcəkdə təkrar olunmamasının təmin edilməsi, habelə bu səhvlərə yol verilmiş şəxslər barəsində müvafiq tədbirlərin görülməsi üçün [bu məsələ] şəhər icra hakimiyyətinin və şəhər polis idarəsinin rəhbərliyinin diqqətinə [çatdırılıb]...

... bundan başqa, sizin qanunsuz məskunlaşdığınız binadan çıxarılmağınız üzrə əməliyyatda məhkəmə qərarı olmadan iştirak etməklə vəzifə səlahiyyətlərini aşmış Sumqayıt şəhər polis idarəsinin əməkdaşları barəsində Sumqayıt şəhər polis idarəsinə məlumat göndərilib, hüquqa zidd davranışa görə məsuliyyət daşıyan polis əməkdaşları intizam proseduruna uyğun olaraq cəzalandırılıblar".

27. 2005-ci ilin martında ərizəçi Sumqayıt şəhər prokurorluğunun 14 may 2004-cü il tarixli qərarından Sumqayıt şəhər məhkəməsinə şikayət verdi. 1 aprel 2005-ci ildə Sumqayıt şəhər məhkəməsi ərizəçinin şikayətini rədd etdi və 14 may 2004-cü il tarixli qərarı qüvvədə saxladı. O, qeyd etdi ki, araşdırma cinayət törədildiyinə dair heç bir sübut aşkar etməyib və buna görə də 14 may 2004-cü il tarixli qərar qanuni olub.

C. Binəqədi rayon prokurorluğunun araşdırması

28. 25 may 2005-ci ildə baş prokuror Sumqayıt şəhər prokurorluğunun cinayət işinə başlamaqdan imtina barədə 14 may 2004-cü il tarixli qərarını ləğv etdi. 14 iyun 2005-ci ildə iş Binəqədi rayon prokurorluğuna göndərildi ki, işin halları ilə bağlı əlavə araşdırma aparılsın.

29. 2005-ci il iyunun 24-dən avqustun 12-dək Binəqədi rayon prokurorluğunun müstəntiqi bir sıra şahidləri dindirdi (onlar əsasən öncə dindirilənlər idi) və onlardan yazılı ifadələr aldı (aşağıda "F" bölməsinə bax).

30. 20 iyul 2005-ci ildə müstəntiq Çiçək Məmmədovanın ölümündən qabaqkı ruhi vəziyyətinə və həmin vəziyyətin onun intihara səbəb olmuş hərəkətlərinə təsir edib-ətmədiyinə dair ekspert rəyi üçün müraciət etdi. 10 avqust 2005-ci il tarixli ekspert rəyində ekspert-psixiatr Çiçək Məmmədovanın tibb tarixçəsini və onu tanıyan şəxslərin rəylərini öyrənərək aşağıdakı qənaətə gəldi:

"Çiçək Məmmədovanın şəxsiyyətində və əqli keyfiyyətlərində onun intiharına səbəb ola biləcək psixogen-depressiv reaksiya simptomları müşahidə edilməyib. Lakin Çiçək Məmmədova ölümündən öncə onun davranışına təsir göstərə biləcək dərəcədə emosional stress keçirib".

31. 17 avqust 2005-ci ildə müstəntiq cinayət işin başlamaqdan imtina barədə qərar qəbul etdi. Qərarda digər məsələlərlə yanaşı deyilirdi:

“[10 avqust 2005-ci il tarixli ekspert rəyinə əsasən,] Çiçək Məmmədovanın özünüyandırma aktı [ailəsinin evdən çıxarılmasının] qarşısını almaq cəhdi zamanı törədilmişdi. İnsident zamanı o, [ailəsinin] məskunlaşdığı otaqlardan çıxarılması ilə nəticələnmə bilən fəvqəladə halla üzləşmişdi və buna qeyri-adekvat reaksiya verərək özünü nümayişkarənə tərzdə yandırdı və qərara aldı ki, bununla ətrafdakıların diqqətini özünə cəlb edər, onlarda özünə qarşı mərhəmət hissi oyadar və qarşılaşdığı münaqişəli vəziyyətin həllinə kömək edər. Ölümündən qabaqkı dövrdə Çiçək Məmmədova onun sonrakı hərəkətlərinə təsir göstərə biləcək dərəcədə emosional stress keçirmişdi.

... əlavə araşdırma aşkara çıxardı ki, hər hansı başqa şəxs istər onunla pis rəftar etməklə və onun ləyaqətini alçaltmaqla, istərsə də onu təhdid etməklə Çiçək Məmmədovanı intihara təhrik etməyib.

[Ərizəçinin] iddiaları ibtidai araşdırma zamanı təsdiqlənmədi. ... Müəyyən edildi ki, [Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları və polislər] öz xidməti vəzifələrini qanuni şəkildə yerinə yetiriblər, qanuni göstərişlər veriblər, həmin göstərişlərin yerinə yetirilməsi zamanı hər hansı qanun pozuntusu törətməyiblər və [onların] hərəkətlərində cinayət tərkib olmayıb.

Buna görə də ... cinayət işinə başlamaqdan imtina edilməlidir”.

32. Görünür, bu qərardan sonra ərizəçi baş prokurorluğa bir sıra məktublar göndərərək arvadının ölümünün halları ilə bağlı araşdırmanın adekvat olmamasından şikayət edib. 22 sentyabr və 10 oktyabr 2005-ci il tarixli məktublarda baş prokurorluq ona cavab verib ki, Binəqədi rayon prokurorluğunun araşdırması dövlət qulluqçularının hərəkətlərində hər hansı cinayət elementləri aşkar etməyib və ərizəçi Binəqədi rayon prokurorluğunun 17 avqust 2005-ci il tarixli qərarından məhkəmələrə şikayət edə bilər. Ərizəçi məhkəməyə şikayət vermədi.

E. Cinayət işinə başlanması və cinayət istintaqı

33. 7 iyun 2006-cı ildə baş prokurorun birinci müavini Binəqədi rayon prokurorluğunun cinayət işinə başlamamaq haqqında 17 avqust 2005-ci il tarixli qərarını ləğv etdi. əsas şahidlərin ziddiyyətli ifadələrini və Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları və polislər tərəfindən mümkün qanun pozuntularının əlamətlərini nəzərə alaraq, baş prokurorun birinci müavini araşdırmanın natamam aparıldığını müəyyən etdi və Cinayət Məcəlləsinin 125-ci maddəsi (özünü öldürmə həddinə çatdırma) əsasında cinayət işinə başladı. Binəqədi rayon prokurorluğuna istintaq aparmaq barədə göstəriş verildi.

34. 10 iyun 2006-cı ildə ərizəçiyə “cinayət qurbanının hüquqi varisi” statusu verildi. 2006-cı ilin iyununda və iyulunda ərizəçi müstəntiqə bir sıra vəsatətlər təqdim edərək digər məsələlər yanaşı xahiş etdi ki, müəyyən əlavə şahidləri çağırınsın və istintaq müddətində Sumqayıt ŞİH-in müəyyən əməkdaşlarını və müəyyən polisləri tutduqları vəzifələrdən kənarlaşdırsın. 1 avqust 2006-cı ildə müstəntiq bu vəsatətləri rədd etdi.

35. Görünür, müstəntiq əsasən əvvəllər dindirilənlərdən ibarət olan eyni şahidlər qrupunu yenidən dindirib (yuxarıda 23-cü və 29-cu bəndlərə və aşağıda “F” bölməsinə bax).

36. 7 sentyabr 2006-cı ildə üç aylıq istintaq müddəti əlavə iki ay müddətinə uzadıldı.

37. 1 oktyabr 2006-cı ildə istintaq dayandırıldı. 14 noyabr 2006-cı ildə o, bərpa olundu. İşin materiallarında bu prosessual hərəkətlərlə bağlı heç bir sənəd yoxdur.

38. 15 noyabr 2006-cı ildə Binəqədi rayon prokurorluğunun müstəntiqi özünü öldürmə həddinə çatdırma “cinayətini törədəni müəyyən etmək mümkün olmadığına görə” istintaqı yenidən dayandırdı.

39. Ərizəçi istintaqın dayandırılması barədə müstəntiqin 15 noyabr 2006-cı il tarixli qərarından məhkəməyə şikayət verdi. 19 mart 2007-ci ildə Binəqədi rayon məhkəməsi etiraz edilən qərarı ləğv etdi və Binəqədi rayon prokurorluğuna istintaqı bərpa etmək göstərişini verdi. Məhkəmə digər məsələlərlə yanaşı qeyd etdi ki:

“İşin materiallarından görünür ki, cinayət istintaqı tam və hərtərəfli olmayıb və cinayət icraatının dayandırılması üçün heç bir əsas olmayıb, çünki şahidlərin üzləşdirilməsi aparılmayıb və müəyyən edilməyib ki, [ŞİH-in əməkdaşları ilə polislərin] yaşayış yerinə daxil olmalarının və qurbana məxsus əmlakı oradan çıxarmalarının qanuni əsasları var idimi, polis əməkdaşları doğrudanmı hadisə yerinə

profilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə gəlmişdilər, həmin profilaktik tədbirlər qanuni idimi, evin sakinlərinə qarşı hər hansı güc tətbiq edilibmi və hadisə yerindəki [dövlət qulluqçuları] vəzifə səlahiyyətlərini aşılıblarmı?”

40. 9 aprel 2007-ci ildə istintaq bərpa olundu. Lakin 25 aprel 2007-ci ildə Binəqədi rayon prokurorluğunun müstəntiqi yenidən istintaqı dayandırmağı qərara aldı. O, qərarında qeyd etdi ki, 9 aprel 2007-ci ildə istintaq bərpa edildikdən sonra “bir sıra istintaq hərəkətləri həyata keçirilib”; amma özünü öldürmə həddinə çatdırma cinayətini törədəni müəyyən etmək hələ də mümkün olmayıb. Həmin istintaq hərəkətlərinin xarakteri qərarında göstərilməyib.

41. Ərizəçi istintaqın dayandırılması barədə müstəntiqin 25 aprel 2007-ci il tarixli qərarından məhkəməyə şikayət verdi. 7 iyun 2007-ci ildə Binəqədi rayon məhkəməsi ərizəçinin şikayətini rədd etdi və müstəntiqin qərarını qüvvədə saxladı. 4 iyul Apellyasiya Məhkəməsi Binəqədi rayon məhkəməsinin qərarını qüvvədə saxladı.

42. 16 sentyabr 2008-ci ildə Binəqədi rayon prokurorluğunun müstəntiqi ərizəçinin arvadının özünü yandırması ilə nəticələnmiş hadisənin iştirakçısı olan şəxslərdən hər hansı birinin hərəkətlərində Cinayət Məcəlləsinin 125-ci maddəsinin məqsədləri baxımından cinayət tərkibi olmadığına görə cinayət işinə xitam vermək barədə qərar çıxardı. Qərarında digər məsələlərlə yanaşı aşağıdakı nəticələr yer almışdı:

“5 mart 2004-cü ildən [Sumqayıt ŞİH] xəbər tutdu ki, [ərizəçi və ailəsi] [icazə almadan] öz istəkləri ilə yaşayış yerlərini dəyişiblər və dövlət mülkiyyətində olan qeyri-yaşayış binasında qanunsuz olaraq məskunlaşıblar. [Sumqayıt ŞİH əməkdaşlarının və polis] bir neçə ilkin xəbərdarlığına baxmayaraq, [ərizəçi və ailəsi] həmin qeyri-yaşayış binasında qanunsuz yaşamaqda davam ediblər.

26 mart 2004-cü ildə saat 11 radələrində, [Sumqayıt ŞİH-in] rəhbərliyinin göstərişi ilə [Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları E.Q. və Y.A.], polis əməkdaşları [N.Q., E.N., N.A., K.V.] və Sumqayıt şəhər polis idarəsinin rəis müavini C.M. ... [ərizəçi və ailəsi] ilə profilaktik söhbət aparmaq üçün yuxarıda göstərilən ünvana getdilər.

Profilaktik söhbət zamanı ... Çiçək Məmmədova təlaş keçirdi və [ailəsinin] binadan çıxarılacağını düşünərək öz üzərinə kerosin tökdü və ona od vurdu; hadisə yerində gərginlik yarandı; Çiçək Məmmədova qohumları tərəfindən xəstəxanaya aparıldı; Çiçək Məmmədova özünü yandırmazdan əvvəl onun əri [ərizəçi] teleqram vasitəsilə şikayət göndərmək üçün hadisə yerini tərk etmişdi; nəticədə [E.Q. və Y.A.] tərəfindən hadisə yerində verilmiş göstərişə uyğun olaraq evdən çıxarılma prosesi başladı; polis əməkdaşları [ərizəçiyə] məxsus əmlakı yük maşınına yüklədilər və [ərizəçinin] ailəsinin öncə yaşadığı yataqxanaya göndərərək yataqxananın komendantı [R.N.]-ə təhvil verdilər.

Müəyyən edildi ki, [Sumqayıt ŞİH-in] rəhbərliyi [E.Q. və Y.A.-nı] dövlət mülkiyyətində olan qeyri-yaşayış binasını qanunsuz olaraq zəbt etmiş məcburi köçkünlər barəsində profilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə göndəriblər ki, [sonuncuların] binanı könüllü tərk etmələrini təmin etsinlər, [Sumqayıt ŞİH-in] rəhbərliyi öz əməkdaşlarına məcburi köçkünləri güc tətbiq etməklə evdən çıxarmaq göstərişini verməyib. Lakin [ərizəçinin] ruhi xəstəlikdən əziyyət çəkən arvadı Çiçək Məmmədova özünü yandırdıqdan sonra [E.Q. və Y.A.] polis əməkdaşlarına [ərizəçiyə] məxsus əmlakı evdən çıxarmaları barədə göstəriş verdilər, həmin əmlakın yataqxanaya daşınmasını təşkil etdilər, ... onları komendant [R.N.]-ə təhvil verdilər və təhvil-təslim aktını imzaladılar...

Müəyyən edildi ki, [Sumqayıt ŞİH-in] şifahi göstərişinə uyğun olaraq, polis əməkdaşları yuxarıda göstərilən ünvana profilaktik tədbirlərin həyata keçirilməsində iştirak etmək üçün Sumqayıt şəhər polis idarəsinin rəhbərliyi tərəfindən göndəriliblər və Çiçək Məmmədovanın özünüyandırma aktından sonra birbaşa [E.Q. və Y.A.-dan] [ərizəçiyə] məxsus əmlakın evdən çıxarılması barədə göstəriş alıblar.

[Şahid ifadələrinin qısa xülasəsi və məhkəmə ekspertizasının rəyi aşağıda verilir.]

“Məcburi köçkünlərin və onlara bərabər tutulan şəxslərin sosial müdafiəsi haqqında” Qanunun 5-ci maddəsinə uyğun olaraq, məcburi köçkünlərin müvəqqəti məskunlaşdırılmasına görə müvafiq icra hakimiyyəti orqanları məsuliyyət daşıyırlar. Məcburi köçkünlərin müstəqil olaraq müvəqqəti məskunlaşmasına o halda yol verilə bilər ki, bu digər şəxslərin hüquqlarını və qanuni maraqlarını pozmasın. Belə hallar mövcud olduqda müvafiq icra hakimiyyəti orqanları məcburi köçkünlərin həmin yaşayış məntəqəsi daxilində başqa yaşayış sahəsinə köçürülməsini təmin etməlidirlər...

Nazirlər Kabinetinin 24 dekabr 1999-cu il tarixli 200 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məcburi köçkünlərin başqa yaşayış sahəsinə köçürülməsi Qaydası”nın 4-cü maddəsinə uyğun olaraq, müvəqqəti məskunlaşmış məcburi köçkünlər digər şəxslərin mənzil hüququnu pozduqda, yerli icra

hakimiyyəti orqanları onları həmin yaşayış məntəqəsi ərazisində zəruri tələblərə cavab verən başqa yaşayış sahəsi ilə təmin etməlidirlər.

Sumqayıt şəhər məhkəməsindən alınmış arayışa əsasən, [ərizəçinin] məskunlaşdığı binadan çıxarılması barədə heç bir məhkəmə qərarı olmayıb.

[Çiçək Məmmədovanın ruhi vəziyyəti barədə ekspert rəyi aşağıda verilir.]

İstintaq [Sumqayıt ŞİH-in] əməkdaşlarının ondan rüşvət tələb etmələri, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə etmələri və ya vəzifə səlahiyyətlərini aşmaları, yaxud [ərizəçinin ailəsini] qanunsuz olaraq evdən çıxarmaları, yaxud da polis əməkdaşlarının vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə etmələri və ya vəzifə səlahiyyətlərini aşmaları, yaxud [ərizəçiyə] və onun ailə üzvlərinə və ya qayınanasına qarşı güc tətbiq etmələri barədə ərizəçinin iddialarını təsdiq edən hər hansı sübut aşkar etmədi. [Ərizəçinin ailəsi] tərəfindən qanunsuz zəbt edilmiş evlə bağlı [Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşlarının və polislərin] qərarları və hərəkətləri qanuni idi və [qüvvədə olan] qanunvericilikdə göstərilmiş həddləri aşmamışdı. [Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşlarının və polislərin] hərəkətlərində Cinayət Məcəlləsinin 308, 309, 311 və 125-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hər hansı hüquq pozuntularının və ya digər cinayətlərin elementləri yox idi.

Bundan başqa, istintaq Çiçək Məmmədova ilə pis rəftar edilərək onun ləyaqətini alçaltmaq və ya onu təhdid etmək vasitəsilə onun özünü öldürmə həddinə çatdırıldığını və belə hərəkətlərdə təqsiri olan hər hansı şəxsi aşkar etmədi. Həmçinin [hadisə ilə bağlı] hər hansı şəxsin hərəkətlərində Cinayət Məcəlləsinin 125-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquq pozuntusunun elementləri müəyyən edilmədi”.

F. Şahid ifadələri

43. Aşağıdakılar yuxarıda qeyd edilmiş icraatın gedişində müxtəlif vaxtlarda istintaq orqanları tərəfindən dindirilmiş şahidlərini ifadələrinin qısa xülasəsidir. Qısa xülasələr Hökumətin qeydləri ilə birlikdə təqdim etdiyi şahid ifadələrinin surətlərindən və ya istintaq orqanlarının qərarlarının mətnlərindən, ya da hər iki mənbədən götürülüb. Görünür, bəzi şahidlər bir neçə dəfə dindirilib; belə hallarda qısa xülasəyə onların bütün ifadələrinin mətni daxil edilib.

1. Ərizəçi, onun qayınanası və baldızı

44. Ərizəçi ifadə verdi ki, 2004-cü il martın 26-dək bir neçə dəfə Sumqayıt ŞİH-ə çağırılıb və ondan Sumqayıt hərbi komissarlığında otaqlardan çıxması tələb olunub. Bir dəfə o, Sumqayıt ŞİH-ə polis əməkdaşı K.V.-nin müşayiəti ilə aparılıb. Ərizəçi iddia etdi ki, Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları ilə bu görüşlər zamanı ondan rüşvət istənilib.

45. 26 mart 2004-cü ildə saat 11.00-da K.A. ərizəçinin qapısını döydü və gəlişinin səbəbini ondan soruşulduqda əsil səbəbi demədi. Ərizəçi qapını açarkən K.A. polis əməkdaşları N.İ., S.S. və K.V.-nin (ərizəçi onların adlarını bilirdi) və ərizəçinin tanıdığı bir neçə digər polis əməkdaşının müşayiəti ilə evə daxil oldu. “Çoxlu sayda” digər naməlum polis əməkdaşları bayırda qaldılar. N.İ., S.S. və K.V. içəri girən kimi ərizəçiyə güc tətbiq etdilər. Bunun şahidi olan ərizəçinin arvadı polis əməkdaşlarından niyə belə etdiklərini soruşdu və özünü yandıracağı barədə xəbərdarlıq etdi. Cavabında E.Q. istehza ilə dedi ki, istəyirsə bunu etsin. Həmin anda ərizəçi polis əməkdaşlarının əlindən qurtulub bayıra çıxma bilmişdi və yardım üçün qohumlarına zəng etməkdən ötrü telefon axtarırdı. O, geri qayıdanda evin girişində yanan ədyal gördü və öyrəndi ki, arvadı özünü yandıraraq və xəstəxanaya aparılıb. Ərizəçi arvadını görmək üçün xəstəxanaya getdi. O, xəstəxanadan poçta getdi ki, müxtəlif orqanlara teleqramlar göndərərək bu hadisədən şikayət etsin. Poçtdan evinə qayıtdıqda gördü ki, əmlakı oradan aparılıb.

46. Ərizəçinin qayınanasının ifadəsi əsasən ərizəçinin ifadəsi ilə üstə-üstə düşürdü. Amma ərizəçidən fərqli olaraq, o, bütün bu hadisələr zamanı evin içərisində idi. Onun hesablamasına görə, hadisə zamanı orada iyirmidən iyirmi ikiyədək dövlət qulluqçusu və polis əməkdaşı vardı və o, qeyd etdi ki, onların hamısı evə daxil olublar. O, həmçinin qeyd etdi ki, hansısa məqamda polis əməkdaşı N.I. ərizəçiyə güc tətbiq edərək onun qollarını burdu. O, daha sonra bildirdi ki, E.Q. evin içərisinə girib və Çiçək Məmmədovaya kibrit qutusu təklif etməklə onu intihara təhrik edib. Bundan sonra Çiçək başqa otağa keçib və oradan alovlanmış halda çıxıb. Polis

əməkdaşlarından biri Çiçək Məmmədovanın üzünə ədyal və xalça atmaqla alovun söndürülməsinə kömək edib.

47. Ərizəçinin baldızının ifadəsi qaymanasının ifadəsinə uyğun gəlir.

2. Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşı E.Q.

48. E.Q. bildirdi ki, ərizəçiyə və onun ailə üzvlərinə hərəkətlərinin qanunsuzluğu barədə qabaqcadan məlumat verilmiş və xahiş edilmişdi ki, hərbi komissarlığın binasındakı otaqlarını tərk etsinlər. 25 mart 2004-cü ildə Sumqayıt ŞİH-in şöbə rəisi ona və onun başqa bir həmkarına (F.K.-ya) göstəriş verdi ki, ərizəçinin hərbi komissarlığın binasının bir hissəsini qanunsuz olaraq tutması ilə bağlı ertəsi gün həyata keçiriləcək “profilaktik tədbirlərdə” Sumqayıt ŞİH-dən “müşahidəçilər” qismində iştirak etsinlər. 26 mart 2004-cü ildə o, Y.A. ilə həmin ünvana getdi, F.K. isə onlara xeyli sonra qoşuldu. Orada artıq naməlum sayda polis əməkdaşları vardı. Orada həmçinin ərizəçinin naməlum sayda qohumları və dostları da vardı. Sonuncular onu və Y.A.-nı sözlərlə təhqir etdilər. Sumqayıt şəhər polis idarəsinin rəis müavini (C.M.) də orada idi və ərizəçiyə deyirdi ki, otaqları boşaltsın.

49. E.Q. qeyd etdi ki, K.A. ərizəçinin qapısını döyüb və qapı açıldıqdan dərhal sonra bir neçə polis nəfəri içəri girib və ərizəçi ilə danışdı. E.Q. özü Y.A. ilə birlikdə bayırda, ərizəçinin evinin girişindən 40-50 metr aralıda dayandı. “Az sonra” o, ərizəçinin evindən qışqırtı eşitdi və polis əməkdaşlarının Çiçək Məmmədovanı bayıra çıxardıqlarını gördü, o, çox pis yanıbmışdı və xəstəxanaya aparıldı. Ərizəçi həmin vaxt orada deyildi, o, haradasa bayırda idi. Çiçək Məmmədova aparıldıqdan sonra ərizəçinin zəbt etdiyi otaqlar və onun əmlakı onun ailə üzvləri tərəfindən tərk edildi və buna görə də onlar yük maşınına yüklənərək “daha təhlükəsiz yerə”, yəni ərizəçinin əvvəllər yaşadığı yataqxanaya aparıldı.

50. E.Q. hadisədən əvvəl ərizəçi ilə söhbət etdiyini və ondan rüşvət istədiyini inkar etdi. O, həmçinin Çiçək Məmmədovaya kibrit təklif etdiyini də inkar etdi və israrlar bildirdi ki, qadın özünü yandırarkən o, bayırda olub. O, qeyd etdi ki, polis əməkdaşları ərizəçiyə və ya onun ailə üzvlərinə qarşı güc tətbiq etməyiblər. O, ərizəçinin əmlakını evdən çıxarmaq barədə hər hansı göstəriş verdiyini də inkar etdi və bildirdi ki, polis əməkdaşları bunu etməyi özləri qərara alıblar.

3. Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşı Y.A.

51. Y.A. ifadə verdi ki, 26 mart 2004-cü ildə onun həmkarları E.Q. və F.K. ondan xahiş ediblər ki, onlar ərizəçinin qanunsuz olaraq zəbt etdiyi tikiliyə gedərkən onları müşayiət etsin. Onlar oraya çatdıqda artıq orada naməlum sayda polis əməkdaşları və ərizəçinin naməlum sayda qohumları və dostları vardı. O və E.Q. binanın bayırında, ərizəçinin zəbt etdiyi otaqların girişindən xeyli aralıda dayandılar. Az sonra onlar otaqların içərisindən hay-küy eşitdilər və bir neçə polis əməkdaşının bayıra qaçdığını gördülər. Sonuncular çox pis yanıbmış bir qadını bayıra çıxardılar və xəstəxanaya göndərdilər. Polis əməkdaşlarından biri E.N. alovu söndürməyə kömək etdi və nəticədə əlindən yanıq xəsarəti aldı. (Lakin digər ifadəsində Y.A. hadisələrə dair bu versiyasını bir qədər dəyişdi və qeyd etdi ki, K.A. və bir neçə polis əməkdaşı ərizəçinin qapısını döydükdən sonra onların hamısı içəri girdilər. Az sonra Y.A. içəridən qışqırtı eşitdi və polis əməkdaşlarının Çiçək Məmmədovanı bayıra çıxardıqlarını gördü.)

52. Həmin vaxt ərizəçi harayasa çıxıb getmişdi və hadisə yerində qarışıqlıq və nizamsızlıq vardı. Buna görə də, ərizəçinin əmlakı yük maşınına yükləndi və “müvəqqəti saxlanılmaq” üçün daha təhlükəsiz yerə (yataqxanaya) aparıldı. Sonradan ərizəçi əmlakını geri istədi və hərbi komissarlığın binasında qanunsuz olaraq zəbt etdiyi həmin otaqlara qayıtdı.

53. Y.A. israrla bildirdi ki, Çiçək Məmmədova özünü yandırarkən E.Q. bayırda olub və E.Q. ona heç vaxt kibrit təklif etməyib. O, bildirdi ki, polis əməkdaşları ərizəçiyə və ya onun ailə üzvlərinə qarşı hər hansı güc tətbiq etməyiblər.

4. Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşı F.K.

54. F.K. ifadə verdi ki, Sumqayıt ŞİH-in şöbə rəisi S.R. ona və E.Q.-yə göstəriş verib ki, ərizəçinin hərbi komissarlığın binasındakı otaqları qanunsuz olaraq tutması ilə bağlı ertəsi gün həyata keçiriləcək “profilaktik tədbirlərdə” Sumqayıt ŞİH-dən “müşahidəçilər” qismində iştirak etsinlər. Lakin 26 mart 2004-cü ildə səhər erkən o, başqa tapşırığı yerinə yetirməyə getmişdi və hadisə yerinə yalnız Çiçək Məmmədova özünü yandırdıqdan sonra gəlib çatdı. O, ərizəçinin əmlakının daşınmasına və yataqxananın komendantına təhvil verilməsinə kömək etdi.

5. Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşı S.R.

55. S.R. ifadə verdi ki, 2004-cü il martın əvvəlində o, məlumat alıb ki, Sumqayıt hərbi komissarlığının inzibati binasında məcburi köçkün ailəsi qanunsuz olaraq məskunlaşıb. Bundan sonra ərizəçi şəxslən onunla görüşmək üçün Sumqayıt ŞİH-ə gəldi və xahiş etdi ki, ailəsinin həmin binada qalmasına icazə versin. Lakin S.R. imtina edərək bildirdi ki, ərizəçinin hərəkətləri qanunsuzdur.

56. O, daha sonra qeyd etdi ki, 26 mart 2004-cü ildə o, E.Q.-yə və Y.A.-ya göstəriş verib ki, ərizəçi ilə “profilaktik söhbət” aparmaq üçün onun evinə getsinlər. O, həmçinin Sumqayıt şəhər polis idarəsindən xahiş etdi ki, “hər hansı insidentə yol verməmək üçün” oraya bir neçə polis əməkdaşı göndərsinlər. Lakin S.R. ısrarla bildirdi ki, o, nə E.Q.-yə, nə də Y.A.-ya, yaxud polis əməkdaşlarına ərizəçinin ailəsini zorla evdən çıxarmaq barədə göstəriş verməyib. Ərizəçinin əmlakı yalnız Çiçək Məmmədovanın özünüyandırma aktından sonra Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları tərəfindən qəbul edilmiş qərara uyğun olaraq evdən çıxarılıb ki, həmin əmlak hadisə yerində yaranmış qarışıqlıq mühitində mümkün oğurluqdan mühafizə edilsin.

6. Sumqayıt şəhər polis idarəsinin rəis müavini C.M.

57. C.M. ifadə verdi ki, o, ərizəçinin ailəsi ilə “profilaktik söhbət” aparmaq və “profilaktik” tədbirlər zamanı ərazidə ictimai asayişə mühafizə etmək barədə şifahi göstəriş alıb. Bu məqsədlə o, polis əməkdaşları E.N. ilə N.Q.-ni hərbi komissarlığın binasına göndərdi. O özü oraya 2004-cü il martın 26-da günorta radələrində getdi və ərizəçi ilə və artıq orada olan Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları ilə söhbət etdi. Onun gəlişindən təxminən 5-10 dəqiqə sonra o, ərizəçinin evindən qışqırtı eşitdi və E.N. ilə N.Q.-nin içəri girdiklərini gördü. Sonuncular Çiçək Məmmədovanın bədənindəki alovu söndürməyə və onu xəstəxanaya göndərməyə kömək etdilər. Bundan sonra o, asayişin bərpa olunması və ərizəçinin əmlakının mühafizə edilməsi üçün hadisə yerinə əlavə polis əməkdaşları çağırırdı.

7. Polis əməkdaşı K.V.

58. K.V. ifadə verdi ki, 26 mart 2004-cü ildə ona və həmkarı N.A.-ya deyildi ki, dövlət orqanları ərizəçi ilə “profilaktik söhbət” aparacaqlar və onlara göstəriş verildi ki, ictimai asayişin mühafizəsi üçün hərbi komissarlığın binasına getsinlər. Onlar həmin yerə çatanda dörd polis əməkdaşı (C.M., E.N., N.Q. və S.S.), habelə E.Q., Y.A. və K.A. orada idilər. Sonra K.A. qapını döydü və ərizəçi bayıra çıxdı. Ərizəçi ilə C.M. söhbət etdilər. Onun özü də daxil olmaqla qalan polis əməkdaşları yaxınlıqda dayandılar. E.Q. ilə Y.A. evin girişinin təxminən 30 metrliyində dayanmışdılar. C.M. ilə ərizəçi söhbət etdikləri müddətdə K.V. içəridən qışqırtı eşitdi. O və iki polis əməkdaşı (N.A. və E.N.) içəri girdilər və Çiçək Məmmədovanın alov içində arxa otaqdan çıxdığını gördülər. Onun özü də daxil olmaqla polis əməkdaşları onun üzərinə ədyallar atmaqla onun bədənindəki alovu söndürdülər. Həmin vaxt ərizəçi harayasa çıxmışdı, ola bilsin ki, poçta getmişdi. Təxminən 15 dəqiqə sonra Çiçək Məmmədovanın qohumlarından biri gəlib çıxdı və onu xəstəxanaya apardı. Ərizəçinin ailəsindən yalnız onun ahıl yaşlı qayınanası hadisə yerində qaldı, o, qızının intihar cəhdinə görə şok vəziyyətində idi. Ərizəçinin ev əşyaları mahiyyət etibar

ilə həmin vaxt nəzarətsiz qalmışdı, buna görə də onlar yük maşınına yükləndi və daha təhlükəsiz yerə aparıldı.

59. K.V. ərizəçiyə və ya onun ailə üzvlərinə hər hansı güc tətbiq edildiyini və ya təzyiq göstərildiyini inkar etdi. O, ərizəçinin əmlakının köçürülməsinə kömək etməmişdi.

8. Polis əməkdaşı N.A.

60. N.A. ifadə verdi ki, 26 mart 2004-cü ildə o, rəislərindən göstəriş alıb ki, ərizəçinin ailəsinin evdən çıxarılması zamanı ictimai asayişin mühafizəsi məqsədi ilə komissarlığın binasına getsin. O, oraya digər polis əməkdaşı K.V. ilə getdi. Vaxtı dəqiq bilinməyən bir məqamda o, ərizəçinin evindən qışqırtı eşitdi və bir neçə polis əməkdaşı ilə birlikdə içəriyə qaçıb Çiçək Məmmədovanı alov içində gördü. Onlar alovun söndürülməsinə və onun xəstəxanaya aparılmasına kömək etdilər. O, hadisə yerinə təxminən iki saat sonra qayıtdı və gördü ki, ərizəçinin əmlakı yük maşınına yüklənib. O, ərizəçiyə və ya onun ailə üzvlərinə hər hansı güc tətbiq edildiyini və ya təzyiq göstərildiyini inkar etdi. Onun sözlərinə görə, Çiçək Məmmədova özünü yandıranda E.Q. bayırda dayanmışdı, ərizəçinin evinə qətiyyənlə girməmiş və ona kibrit təklif etməmişdi.

9. Polis əməkdaşı E.N.

61. E.N. ifadə verdi ki, 26 mart 2004-cü ildə ona deyildi ki, dövlət orqanları ərizəçi ilə “profilaktik söhbət” aparacaqlar və ona göstəriş verildi ki, ictimai asayişin mühafizəsi məqsədi ilə hərbi komissarlığın binasına getsin. “Profilaktik söhbət” məqsədi ərizəçini qanunsuz olaraq zəbt etdiyi otaqları boşaltmağa inandırmaq idi. Həmin yerdə cəmi beş polis əməkdaşı vardı (onun özü, C.M., K.V., N.A. və N.Q.). E.Q. və Y.A. da orada idilər və evdən bir qədər aralıda dayanmışdılar, çünki ərizəçinin qohumları və dostları onları təhqir edirdilər. C.M. ərizəçi ilə söhbət etdiyi zaman E.N. evin içərisindən qışqırtı eşitdi və dərhal oraya qaçdı. O, alov içərisində olan qadını gördü. O, ədyal götürdü və onun bədənindəki alovu söndürdü. Bunu edərkən o, əlini yandıraraq xəsarət aldı.

62. E.N. ərizəçiyə və ya onun ailə üzvlərinə hər hansı güc tətbiq edildiyini və ya təzyiq göstərildiyini inkar etdi. O da ərizəçinin əmlakının köçürülməsinə kömək etməmişdi, çünki xəsarəti ilə bağlı tibbi yardım almaq üçün hadisə yerini tərk etmişdi.

10. Polis əməkdaşı N.Q.

63. N.Q. ifadə verdi ki, 26 mart 2004-cü ildə ona deyildi ki, dövlət orqanları ərizəçi ilə “profilaktik söhbət” aparacaqlar və ona göstəriş verildi ki, ictimai asayişin mühafizəsi məqsədi ilə hərbi komissarlığın binasına getsin. O, oraya həmkarı E.N. ilə getdi. Polis əməkdaşlarından biri ərizəçi ilə söhbət etdiyi müddətdə E.Q., Y.A. və bütün polis əməkdaşları (onun özü də daxil olmaqla) bayırda dayanmışdılar. Bu məqamda o, evin içərisindən qışqırtı eşitdi. O və E.N. içəri girdilər. E.N. Çiçək Məmmədovanın bədənindəki alovu söndürdü və bunu edərkən əlindən xəsarət aldı. O, tibbi yardıma ehtiyacı olan E.N.-i xəstəxanaya müşayiət etdi. Çiçək Məmmədovanı qohumları xəstəxanaya apardılar. O, bir saatdan sonra geri qayıtdıqda ərizəçinin əmlakının ərizəçinin öz qohumları və dostları tərəfindən yük maşınına yükləndiyini gördü. Polis əməkdaşları bəzən onlara kömək edirdilər.

64. N.Q. ərizəçiyə və ya onun ailə üzvlərinə hər hansı güc tətbiq edildiyini və ya təzyiq göstərildiyini inkar etdi. O, israrla bildirdi ki, Çiçək Məmmədova özünü yandıranda bütün polis əməkdaşları ərizəçinin evindən bayırda dayanmışdılar. E.Q. və Y.A. da binadan xeyli aralıda bayırda idilər. Çiçək Məmmədova intihara cəhd edərkən polis əməkdaşları N.İ. və S.S. hadisə yerində deyildilər və yalnız hadisədən sonra oraya gəldilər.

11. Polis əməkdaşı N.İ.

65. N.İ. həmin polis əməkdaşı idi ki, ərizəçi və onun qayınanası öz ifadələrində konkret olaraq onun adını çəkərək iddia etmişdilər ki, N.İ. ərizəçi qarşı güc tətbiq edib.

66. N.Q. ifadə verdi ki, 26 mart 2004-cü ildə günorta radələrində o, məlumat aldı ki, hərbi komissarlığın binasında bir qadın özünü yandırır və oraya çoxlu insan kütləsi toplaşır. O, hərbi komissarlığın binasına getdi və müxtəlif ev əşyaları ilə yüklənmiş yük maşını gördü. O, orada olan polis əməkdaşlarından nə baş verdiyini soruşdu. Sonra o, həmin yeri tərk etdi.

67. N.Q. israrla bildirdi ki, əməliyyatda iştirak etməyib, Çiçək Məmmədova intihara cəhd edən zaman hadisə yerində olmayıb və əvvəllər ərizəçi ilə görüşməyib və ərizəçinin nə üçün şikayətlərində konkret olaraq onun adını çəkdiyinin səbəblərini bilmir.

12. Polis əməkdaşı S.S.

68. S.S. həmin polis əməkdaşı idi ki, ərizəçi öz ifadəsində onun adını çəkərək S.S.-in ona qarşı güc tətbiq etdiyini iddia etmişdi.

69. S.S. ifadə verdi ki, 26 mart 2004-cü ildə günorta radələrində o, ratsiya vasitəsilə göstəriş aldı ki, hərbi komissarlığın binasına getsin. O, saat 12.30 radələrində oraya çatarkən öyrəndi ki, bir qadın özünü yandırma aktı törədib və xəstəxanaya aparılıb. Digər polis əməkdaşları ona bütün əhvalatı danışdılar. Hadisə yerinə gəldikdən sonra o, yalnız ərizəçinin qohumları və dostları tərəfindən ərizəçinin əmlakının yük maşınına yüklənməsinin şahidi oldu. Polis əməkdaşları bəzən onlara kömək edirdilər. Ərizəçinin ailəsindən yalnız ahıl yaşlı qayınanası orada idi. Ərizəçi və uşağı çıxıb getmişdilər.

70. S.S. israrla bildirdi ki, Çiçək Məmmədova intihara cəhd edərkən o, hadisə yerində olmayıb və nə o, nə də başqa polis əməkdaşı ərizəçiyə və ya onun ailə üzvlərinə qarşı hər hansı güc tətbiq etməyib.

13. 1 saylı mənzil-istismar və kommunal təsərrüfatı idarəsinin əməkdaşı K.A.

71. K.A. bildirdi ki, 26 mart 2004-cü ildə mənzil-istismar və kommunal təsərrüfatı idarəsindəki həmkarı B.İ. ondan xahiş etdi ki, Sumqayıt ŞİH-dən alınmış göstərişə müvafiq olaraq ərizəçinin evinə getsin. O, oraya çatarkən E.Q. ilə Y.A.-nı və beş-altı polis əməkdaşını gördü. E.Q. v Y.A. ona dedilər ki, onlara bir qadın lazımdır ki, ərizəçinin qapısını döysün və bunu etməsini ondan xahiş etdilər. O, qapını döyməmişdən əvvəl Y.A. ona yük maşını tapması barəsində də göstəriş verdi. Buna görə də o, qapını döydükdən dərhal sonra hadisə yerini tərk etdi. Bu səbəbdən o, ərizəçinin arvadının özünü yandırma aktının şahidi olmadı. O, təxminən 30 dəqiqə sonra hadisə yerinə qayıtdıqda eşitdi ki, Çiçək Məmmədova intihara cəhd edib və xəstəxanaya aparılıb. Sonra K.A.-dan xahiş edildi ki, ərizəçinin evinə daxil olsun və yük maşınına yüklənən ərizəçinin ev əşyalarının tam siyahısını tutsun. O, bunu etmək istəmirdi, amma Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşlarının məcburi göstərişləri əsasında etdi.

14. 1 saylı mənzil-istismar və kommunal təsərrüfatı idarəsinin əməkdaşı B.İ.

72. B.İ. bildirdi ki, ərizəçinin evinə K.A. ilə birlikdə gəlib və başqa bir təcili iş olduğuna görə bütün bu hadisələr baş verməzdən əvvəl oranı tərk edib. Orada olduğu qısa müddətdə o, hərbi komissarlığın binasının yanında beş-altı polis əməkdaşının, bir qədər aralıda isə E.Q. ilə Y.A.-nın dayandıqlarını görüb.

15. Televiziya jurnalisti T.M.

73. T.M. ifadə verdi ki, 26 mart 2004-cü ildə gündüz saat 1 radələrində o, hərbi komissarlığın binasındakı insident barədə eşitdi. O, dərhal operatorla birlikdə oraya getdi. Lakin oraya çatdıqda hər şey qurtarmışdı və onlar müvafiq hadisələr barədə hər hansı videoçəkiliş apara bilmədilər.

Bundan sonra o, Çiçək Məmmədovanın aparıldığı xəstəxanaya getdi, amma ondan müsahibə ala bilmədi.

16. Yataqxananın komendantı R.N.

74. R.N. dövlət mülkiyyətində olan, hərbi komissarlığın binasındakı yeni evə köçənə qədər ərizəçinin ailəsinin yaşadığı yataqxananın komendantı idi. Onun sözlərinə görə, ərizəçinin ailəsi bu yataqxanada 1994-cü ildən 2004-cü ilin yanvarınadək yaşayıb. Ərizəçinin arvadı “əsəb xəstəliyindən” əziyyət çəkirdi və “aqli cəhətdən qeyri-stabil” şəxs idi. 2004-cü ilin yanvarında ərizəçinin ailəsi yataqxananı tərk etdi. 26 mart 2004-cü ildə Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları və polislər ərizəçinin ev əşyalarını “müvəqqəti saxlanılmaq” üçün (özlərinin izah etdiyinə görə) geriye – yataqxanaya gətirdilər. O, əşyaların siyahısını imzaladı və ərizəçinin əşyalarını ayrıca bir otağa yığdırıb qapısını bağladı. 6 aprel 2004-cü ildə ərizəçi əmlakını geri istədi.

17. Ərizəçinin tanışı N.Q.

75. N.Q. ifadə verdi ki, ərizəçi evdən çıxarılmazdan əvvəl o, ərizəçinin həmin tikilidə qalmasına icazə verilməsinə nail olmaq üçün ərizəçi ilə birlikdə Sumqayıt ŞİH-ə gedib. O, qeyd etdi ki, görüş zamanı Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları ərizəçiyə izah etdilər ki, tikilini qanunsuz olaraq zəbt edib. Onlar ərizəçinin orada qalmasına icazə verilməsinin müqabilində ondan rüşvət tələb etmədilər.

18. S.B.

76. S.B. hərbi komissarlığın binasındakı tikililərin bir hissəsində yerləşən veteranlar birliyinin üzvü idi. O, ərizəçinin tikilidə təmir işlərini necə apardığını ümumi şəkildə təsvir etdi. O, qeyd etdi ki, ərizəçi bu işləri gördüyü vaxt dövlət orqanları tərəfindən heç bir etiraz olmamışdı.

II. MÜVAFIQ DAXİLİ QANUNVERİCİLİK

A. Qaçqınların və məcburi köçkünlərin məskunlaşdırılmasına dair müvafiq hüquq normaları

77. “Məcburi köçkünlərin və onlara bərabər tutulan şəxslərin sosial müdafiəsi haqqında” 21 may 1999-cu il tarixli Qanunun (“Məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsi haqqında Qanun”) 2-ci maddəsində aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

“Xarici hərbi təcavüz, müəyyən ərazilərin işğalı və ya mütəmadi atəş altında saxlanması nəticəsində Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayış yerlərini tərk etməyə məcbur olub ölkə hüdudlarında başqa yerə köçmüş şəxslər bu Qanunun məqsədləri üçün məcburi köçkün hesab olunurlar”.

78. “Məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsi haqqında Qanun”un 5-ci maddəsində aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

“Məcburi köçkünlərin məskunlaşması müvafiq icra hakimiyyəti orqanları [müvafiq səlahiyyətləri çərçivəsində Nazirlər Kabineti, Qaçqınların və məcburi köçkünlərin işləri üzrə Dövlət Komitəsi, yerli icra hakimiyyəti orqanları] tərəfindən həyata keçirilir. Məskunlaşdırma məqsədilə yaşayış üçün yararlı olan və ya yararlı hala salınması mümkün olan yaşayış, inzibati və yardımçı binalardan, habelə digər binalardan istifadə edilir. Məcburi köçkünləri belə binalarda məskunlaşdırmaq mümkün olmadıqda və ya müəyyən yaşayış məntəqələrində əhali sıxlığı buna imkan vermədikdə onlar məcburi köçkünlər üçün xüsusi olaraq təşkil edilmiş düşərgələrdə məskunlaşdırılırlar...”

Məcburi köçkünlərin müstəqil olaraq müvəqqəti məskunlaşmasına o halda yol verilə bilər ki, bu digər şəxslərin hüquqlarını və qanuni maraqlarını pozmasın. Belə hallar mövcud olduqda müvafiq icra hakimiyyəti orqanları məcburi köçkünlərin ... başqa yaşayış sahəsinə köçürülməsini təmin etməlidirlər”.

79. Nazirlər Kabinetinin 24 dekabr 1999-cu il tarixli 200 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məcburi köçkünlərin başqa yaşayış sahəsinə köçürülməsi Qaydası”nın (Məcburi köçkünlərin köçürülməsi Qaydası”) 4-cü maddəsində deyilir:

“Müvəqqəti məskunlaşmış məcburi köçkünlər digər şəxslərin mənzil hüququnu pozduqda, onlar həmin yaşayış məntəqəsi ərazisində zəruri tələblərə cavab verən başqa yaşayış sahəsi ilə təmin olunurlar”.

B. 2000-ci il tarixli Cinayət Məcəlləsi

80. Cinayət Məcəlləsinin 125-ci maddəsində (“Özünü öldürmə həddinə çatdırma”) aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

“Təqsirkardan maddi, xidməti və ya sair cəhətdən asılı olmuş zərərçəkmiş şəxsi onunla amansız rəftar etmə, onun ləyaqətini mütəmadi olaraq alçaltma, ona hədə-qorxu gəlmə yolu ilə özünü öldürmə və ya özünü öldürməyə cəhd həddinə çatdırma—

üç ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya üç ildən yeddi ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır”.

81. Cinayət Məcəlləsinin 308, 309 və 311-ci maddələri, müvafiq olaraq, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə, vəzifə səlahiyyətlərini aşma və rüşvət alma cinayətləri barəsindədir.

C. 2000-ci il tarixli Cinayət Prosesual Məcəlləsi

82. Cinayət Prosesual Məcəlləsinin (CPM) 87.6-cı maddəsinə əsasən, cinayətdən “zərər çəkmiş şəxs” digər hüquqlarla yanaşı aşağıdakı prosesual hüquqlara malikdir: cinayət işinə əlavə olunması üçün materiallar təqdim etmək; məhkəmə istintaqı başlanandan hər an xüsusi ittihamçı qismində tanınmasını tələb etmək; cinayət təqibi orqanının hərəkətlərinə qarşı öz etirazını bildirmək; vəsatətlər vermək; işin materialları ilə və işə aid sənədlərlə tanış olmaq; cinayət təqibi orqanının prosesual qərarları (o cümlədən cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərar) barədə məlumatlandırılmaq və həmin qərarların surətlərini almaq; prosesual hərəkətlərdən və ya qərarlardan şikayətlər vermək. Ondan fərqli olaraq, prosesdə şahid qismində iştirak edən şəxs yalnız məhkəmə iclası protokolunun və işə aid sənədlərin ona aid olan hissəsi ilə tanış olmaq hüququna malikdir (95.6.8-ci maddə).

83. Təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror hazırlanan, yaxud törədilən cinayətin əlamətlərini əks etdirən əməllər barədə məlumat aldıqda və ya cinayət hadisəsini bilavasitə aşkar etdikdə bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş qaydada cinayətin izlərinin qorunması və götürülməsi üçün tədbirlər görməli, həmçinin öz səlahiyyətləri daxilində dərhal təhqiqat və ya istintaq aparmalıdırlar (38.1-ci maddə). Cinayət işinin başlanması üçün səbəb kimi törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında fiziki şəxs tərəfindən verilən ərizə, hüquqi şəxsin (vəzifəli şəxsin) və ya kütləvi informasiya vasitəsinin məlumatları, yaxud bu məlumatların təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror tərəfindən bilavasitə aşkar edilməsi ola bilər (46.2-ci maddə).

84. Cinayət prosesindəki tərəflər (habelə CPM-də göstərilən hallarda həmin prosesdə iştirak edən digər şəxslər) cinayət təqibi orqanını prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından şikayət etmək hüququna malikdirlər. Təhqiqatçının və ya müstəntiqin hərəkətindən və ya qərarından şikayət ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, sonuncunun hərəkətindən və ya qərarından şikayət isə yuxarı prokurora verilir (122.2.1 və 122.2.2-ci maddələr). CPM-in 449.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş təhqiqatçının, müstəntiqin və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun hərəkətlərindən və ya qərarlarından bilavasitə məhkəmə nəzarəti funksiyasını həyata keçirən məhkəməyə şikayət verilə bilər (122.2.3-cü maddə).

85. Cinayət işinin başlanması üçün səbəblərin qanunsuz olduğu və ya əsasın olmadığı halda təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar çıxarır (212.1-ci maddə). Bu qərarın surəti həmin qərarı qəbul etmiş şəxs tərəfindən 24 saat müddətində ibtidai araşdırmaya

prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, habelə törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat vermiş şəxsə göndərilir (212.2-ci maddə). Cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərardan müvafiq olaraq ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, yuxarı prokurora, yaxud məhkəməyə şikayət verilə bilər (212.3-cü maddə). Məhkəmə nəzarəti funksiyalarını həyata keçirən məhkəməyə şikayət edildikdə, həmin məhkəmə: a) göstərilən qərarı ləğv edir və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun diqqətini CPM-in müddəalarının tələblərinin pozulmasına cəlb etməklə bu tələblərin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi barədə qərar qəbul edir, yaxud b) cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında çıxarılmış qərarı dəyişdirilmədən saxlayır (212.4.2-ci maddə).

HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏR

I. KONVENSIYANIN 2-Cİ MADDƏSİNİN İDDİA EDİLƏN POZUNTUSU

86. Konvensiyanın 2, 3, 6 və 13-cü maddələrinə istinadən ərizəçi şikayət etdi ki, onun arvadının ölümünə dövlət qulluqçuları və polis əməkdaşları məsuliyyət daşıyırlar, onlar qanunsuz olaraq onun evinə daxil olublar, həddən artıq güc tətbiq ediblər və onun arvadı özünü yandırarkən onun həyatını xilas etmək üçün təcili tədbirlər görməyiblər. O, daha sonra şikayət etdi ki, istintaq orqanları arvadının ölümünü hallarını lazımı qaydada araşdırmayıblar. Məhkəmə hesab edir ki, hazırkı şikayət yalnız Konvensiyanın 2-ci maddəsi üzrə araşdırılmalıdır, həmin maddənin birinci cümləsində deyilir:

“Hər kəsin yaşamaq hüququ qanunla qorunur. ...”

A. Şikayətin qəbul edilənliyi

87. Hökumət bildirdi ki, ərizəçi ixtiyarında olan daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirməyib. O, qeyd etdi ki, ərizəçi müstəntiqin cinayət işinə başlamamaq haqqında qərarını qüvvədə saxlamış Sumqayıt şəhər məhkəməsinin 1 aprel 2005-ci il tarixli qərarından şikayət verməyib. Bundan başqa, ərizəçi ikinci cinayət araşdırmasından sonra Binəqədi rayon prokurorluğunun müstəntiqi tərəfindən 17 avqust 2005-ci ildə çıxarılmış cinayət işinə başlamaqdan imtina edilməsi haqqında ikinci qərardan da məhkəməyə hər hansı şikayət verməyib.

88. Ərizəçi bildirdi ki, o, daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmək üçün zəruri olan bütün addımları atıb. Konkret olaraq, CPM-in 212.3-cü maddəsində müstəntiqin qərarlarından şikayət verilməsi üçün iki variant nəzərdə tutulub: şikayət ya nəzarətçi prokurora, ya da məhkəməyə verilə bilər. Cinayət işinə başlamaqdan imtina barədə ikinci qərardan sonra ərizəçi baş prokurora məktub vasitəsilə şikayət göndərməklə nəzarətçi prokurora şikayət etmək variantını seçmişdi. Sonuncu isə müstəntiqin qərarını qüvvədə saxladı. Ərizəçi iddia etdi ki, digər alternativ vasitələrdən istifadə (məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmələrə şikayət) ona hər hansı uğur perspektivi vəd etmədi, çünki bir qayda olaraq məhkəmələr cinayət təqibi orqanlarının qərarlarını qüvvədə saxlayırdılar. Bundan başqa, ərizəçi iddia etdi ki, istənilən halda, cinayət təqibi orqanları faktiki olaraq sonradan cinayət işinə başladıklarına görə bu hal onu cinayət işinə başlamamaq barədə əvvəlki qərarlardan şikayət etmək vəzifəsindən azad etmişdi. Bundan sonra o, cinayət istintaqının dayandırılması barədə müstəntiqlərin hər bir qərarından cinayət istintaqı kontekstində lazımı qaydada şikayətlər vermiş, amma şikayətləri uğursuz olmuşdu.

89. Məhkəmə qeyd edir ki, Hökumətin etirazı belə bir iddia ilə məhdudlaşır ki, ərizəçi bütün mümkün şikayət vasitələrini tükəndirməyib, belə ki, o, məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmələrə, müvafiq olaraq, Sumqayıt şəhər prokurorluğunun və Binəqədi rayon prokurorluğunun araşdırmalarından sonra çıxarılmış cinayət işinə başlamamaq barədə 14 may 2004-cü il və 17 avqust 2005-ci il tarixli qərarlardan şikayət etməyib. Məhkəmə qeyd edir ki, bu şikayətlər verilsəydi və uğurlu olsaydı, müvafiq qərarın ləğvi ilə və araşdırmanın təzələnməsi ilə

nəticələnəcəkdi, ola bilsin ki, bu, cinayət işinə başlamaq barədə qərar çıxarılması vasitəsilə ediləcəkdi. Lakin Məhkəmə qeyd edir ki, istənilən halda, hazırkı işdə 7 iyun 2006-cı ildə baş prokurorun müavininin qərarına uyğun olaraq cinayət işinə faktiki olaraq başlanılmışdı. Hətta Hökumətin göstərdiyi hüquqi müdafiə vasitələrinin hər hansı başqa formada səmərəli olacağını fərz etsək belə, Məhkəmə ərizəçinin bu arqumenti ilə razılaşır ki, cinayət işinə başlanılması hansı nəticəni vermişdisə, Hökumətin göstərdiyi hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə də eyni nəticələri verəcəkdi, beləliklə də, daha ərizəçinin onlardan istifadə etməsi zəruri deyildi. Bundan başqa, Məhkəmə qeyd edir ki, cinayət icraatı kontekstində ərizəçi məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmələrə istintaq orqanlarının müxtəlif prosessual qərarlarından dəfələrlə şikayət etmiş və bütün bu şikayətlər eyni nəticələri vermişdi, belə ki, istintaq dəfələrlə dayandırılmış və onun şikayətləri rədd edilmişdi (məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmənin istintaq orqanlarına istintaqı bərpa etmələri və vəziyyətin düzəldilməsi üçün tədbirlər görmələri barədə göstəriş verdiyi hal yeganə istisna hal idi, amma istənilən halda, bundan qısa müddət sonra istintaq yenidən dayandırılmışdı). Beləliklə, istənilən halda, Məhkəmə əmin deyil ki, əlavə şikayətlər hazırkı işdə hər hansı dəyişiklik yarada bilərdi.

90. Yuxarıdakı səbəblər ərizəçini Hökumətin göstərdiyi daxili hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmək vəzifəsindən azad etmişdi. Hökumət nəzəri və ya praktiki cəhətdən ərizəçinin ixtiyarında olan hər hansı digər daxili hüquqi müdafiə vasitələri göstərmədiyinə görə, Məhkəmənin bundan sonra bu məsələyə nəzər salmasına ehtiyac yoxdur.

91. Müvafiq olaraq, Məhkəmə Hökumətin etirazını rədd edir. Bundan başqa, o, qeyd edir ki, bu şikayət hər hansı başqa səbəbdən Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan mənada açıq-aydın əsassız deyil və hər hansı başqa səbəblərə görə qəbul olunmayan sayıla bilməz. Buna görə də o, qəbul olunan elan edilməlidir

B. Şikayətin mahiyyəti

1. Tərəflərin arqumentləri

92. Hökumət iddia etdi ki, Çiçək Məmmədovanın özündən savayı onun ölümünə görə hər hansı şəxsin məsuliyyət daşdığını müəyyən etmək üçün cinayət təqibi orqanları tərəfindən bütün zəruri addımlar atılıb. Lakin dövlət hakimiyyəti orqanları həyata keçirilmiş təhqiqatlar və istintaqlar qəti şəkildə müəyyən edib ki, ərizəçinin arvadı hər hansı başqa şəxslərin iştirakı olmadan intihar törədib. Hökumət iddia etdi ki, dövlət ərizəçinin arvadının ölümünə görə məsuliyyət daşımır və onun ölümünün halları ilə bağlı rəsmi araşdırma tam və hərtərəfli olub.

93. Ərizəçi bildirdi ki, o və ailəsi inzibati binadakı otaqlarda ilkin icazə olmadan məskunlaşsalar da, onların hərəkətləri qanunsuz deyildi, çünki daxili qanunvericilik onların digər şəxslərin mənzil hüquqlarını pozmamaq şərti ilə öz təşəbbüsləri ilə yaşayış sahəsi tapmalarına icazə verirdi. İstənilən halda, ölkədə çoxlu sayda qaçqınların və məcburi köçkünlərin olması ucbatından dövlət orqanları adətən qaçqınların və məcburi köçkünlərin öz təşəbbüsləri ilə müxtəlif inzibati və ya digər binalarda məskunlaşması hallarına dözümlülüklə yanaşırdılar. Ərizəçini və onun ailəsini yararlı yaşayış sahəsi ilə təmin etmək dövlət orqanlarının, bu halda Sumqayıt ŞİH-in vəzifəsi idi, amma onlar bunu etməmişdilər. Buna görə də, ərizəçi və onun ailəsi geniş tərkibli ailə üçün yararlı yaşayış sahəsi ilə təmin olunana qədər evdən çıxarıla bilməzdilər.

94. Ərizəçi daha sonra iddia etdi ki, dövlət nümayəndələrinin həyata keçirdiyi əməliyyat qanunsuz idi. Daxili qanunvericiliyə əsasən yerli icra hakimiyyəti və polis məhkəmə qərarı olmadan hər hansı şəxsi zorla evdən çıxarmaq səlahiyyətinə malik deyillər. Hazırkı işdə bunu etməklə Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları və polislər səlahiyyətlərindən sui-istifadə etməklə bu əməliyyatda iştirak etmişdilər, bu isə cinayət hüquq pozuntusu idi. Bundan başqa, dövlət nümayəndələri bildirdilər ki, ərizəçinin ailə üzvləri məcburi köçkünlərdir və onların mənzil problemləri var. Buna görə də, onlar hərəkətlərinin ərizəçinin ailə üzvləri tərəfindən emosional reaksiya doğuracağını gözləməli idilər. Əməliyyat başlanarkən dövlət nümayəndələri güman

edirdilər ki, ərizəçinin evində vəziyyətə tam nəzarət edirlər. Çiçək Məmmədovanın intihar barədə təhdidi qeyri-adekvat görünə bilər, amma bu, mövcud şəraitdə “ən əlçatan və münasib müdafiə vasitəsi” idi. Çiçək Məmmədovanın öz üzərinə kerosin tökdüyü an ilə ona od vurduğu məqam arasında kifayət qədər vaxt var idi ki, dövlət nümayəndələri onu xilas etmək üçün tədbirlər görsünlər. Məsələn, onlar evi tərk etməklə gərginliyi aradan qaldıra, yaxud Çiçək Məmmədovanın kerosinə bulaşmış paltarlarını çıxara və ya onu dayandıraraq özünə od vurmaya imkan verməyə bilərdilər. Lakin onlar qadının təhdidini yerinə yetirməsini dayandırmaq üçün heç nə etmədilər, hətta onlardan biri istehza ilə ona kibrit qutusu təklif etməklə onu bu hərəkətə təhrik etdi.

95. Çiçək Məmmədovanın ölümünün halları ilə bağlı aparılmış araşdırmalar səmərəli deyildi. O, ölməmişdən qabaq heç bir cinayət istintaqı aparılmadı. O, üç gün xəstəxanada olduğu müddətdə, hələ danışmaq və ya başqa vasitələrlə fikrini bildirmək iqtidarında olduğu zaman onun dindirilməsini heç kim həyata keçirmədi. Sonradan dindirmələr zamanı hadisədə iştirak etmiş dövlət nümayəndələrinin çoxu öz ifadələrində, konkret olaraq, evin içərisində olub-olmadıqları ilə bağlı suala cavablarında yalan söylədilər. Nəticədə şahidlərin ifadələri arasında çoxlu ziddiyyətlər meydana çıxdı və müxtəlif dövlət nümayəndələrinin özlərinin ifadələri arasında ciddi uyğunsuzluqlar oldu. Lakin müstəntiqlər bu ziddiyyətləri səmərəli şəkildə araşdırmaq, məsələn, şahidləri çarpaz dindirmək üçün heç nə etmədilər. Ərizəçi iddia etdi ki, dövlət nümayəndələrinin yazılı ifadələrinin bəziləri eyni xətlə yazılmışdı və “üslub baxımından” müstəntiqlərdən birinə məxsus idi.

96. Ərizəçi bildirdi ki, ümumiyyətlə istintaq “səthi və qərəzli” idi. Bir neçə halda istintaq orqanları öz hərəkətləri və qərarları barədə ona məlumat verməmişdirlər. Məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmələrin bəzi qərarları ərizəçiyə gec göndərilmiş və buna görə də ərizəçi onlardan şikayət verə bilməmişdi. Ümumiyyətlə ərizəçiyə istintaq orqanlarının əldə etdiyi sübutedici materialları nəzərdən keçirmək və onlara etiraz etmək imkanı verilməmişdi. İstintaq orqanlarının bəzi prosessual qərarlarının qəbul edilmə tarixləri, iddia edildiyinə görə, “saxtalaşdırılmışdı”. Ərizəçi daha sonra iddia etdi ki, Hökumət Məhkəməyə istintaq materiallarının bir hissəsini verməyib.

97. Ərizəçi həmçinin qeyd etdi ki, o, hazırkı ərizəni Məhkəməyə təqdim edəndə qədər dövlət orqanları yalnız iki qısamüddətli və səthi cinayət araşdırması aparmışdılar. Cinayət işinə yalnız dövlət orqanları Məhkəmədəki icraatdan xəbər tutduqdan sonra başlanılmışdı.

2. Məhkəmənin qiymətləndirməsi

a) Ümumi prinsiplər

i) Yaşamaq hüququnun pozuntularının qarşısının alınması ilə bağlı prinsiplər: 2-ci maddənin maddi-hüquqi aspekti

98. Yaşamaq hüququnu təmin edən və həyatdan məhrum etməyə haqq qazandırıla bilən halları əks etdirən 2-ci maddə Konvensiyanın təməl müddəalarından biri sayılır və 15-ci maddə üzrə icazə verilən geri çəkilmələrə bu maddə üzrə yol verilmir. 3-cü maddə ilə birlikdə, o, Avropa Şurasını yaratmış demokratik cəmiyyətlərin təməl dəyərlərindən birini təsbit edir. Buna görə də həyatdan məhrum etməyə haqq qazandırıla bilən hallar məhdudlaşdırıcı şəkildə şərh edilməlidir. İnsanların müdafiəsi vasitəsi olan Konvensiyanın məqsədi həmçinin 2-ci maddənin elə tərzdə şərhini və tətbiqini tələb edir ki, oradakı təminatlar praktiki və səmərəli olsun (bax: *Makkann və başqaları Birləşmiş Krallığa qarşı*, 27 sentyabr 1995-ci il, 146-147-ci bəndlər, A seriyaları, № 324).

99. Məhkəmə bir daha bildirir ki, 2-ci maddənin birinci cümləsi iştirakçı dövlətlərə tək-cə “bilərəkdən”, yaxud həmin maddənin (a)-(c) yarım-bəndlərində göstərilən qanuni məqsədlərə mütənəsib olan “güc tətbiqi” vasitəsilə insanı həyatdan məhrum etməkdən çəkinmək göstərişini vermir, həm də yurisdiksiyalarında olan şəxslərin həyatını qorumaq üçün müvafiq tədbirlər

görmələrini tələb edir (bax: *L.C.B. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 9 iyun 1998-ci il, *Qərar və qərardadlar toplusu*, 1998-III). Bu tədbirlərin sırasında dövlət özünün başlıca vəzifəsi olaraq fərdləri hər hansı şəxsə qarşı hüquq pozuntusu törətməkdən çəkindirmək üçün səmərəli cinayət hüququ müddəalarının qəbulu vasitəsilə yaşamaq hüququnu təmin etməlidir və həmin müddəaların icrası onların pozulmasının qarşısını almaq, kökünü kəsmək və pozuntu törədənləri cəzalandırmaq üçün mövcud olan hüquq-mühafizə mexanizmi vasitəsilə dəstəklənməlidir. Dövlətin fərdlərin yaşamaq hüququnu təmin etmək vəzifəsi müvafiq hallarda həmçinin dövlət orqanlarının pozitiv öhdəliyinə – fərdi digər fərddən və konkret hallarda özündən müdafiə etmək üçün qabaqlayıcı əməli tədbirləri həyata keçirmək öhdəliyinə də şamil olunur (bax: *Osman Birləşmiş Krallığa qarşı*, 28 oktyabr 1998-ci il, 115-ci bənd, *Qərarlar toplusu*, 1998-VIII; *Kinan Birləşmiş Krallığa qarşı*, ərizə № 27229/95, 99-cu bənd; AİHM 2001-III; və *Renolde Fransaya qarşı*, ərizə № 5608/05, 81-ci bənd; AİHM 2008-...). Lakin bu öhdəlik dövlət orqanlarını üzərinə qeyri-real və qeyri-mütənasib yük qoyan öhdəlik kimi şərh olunmamalıdır, belə ki, müasir cəmiyyətlərdə asayişçin qorunması ilə bağlı çətinliklər, insan davranışını öncədən görməyin mümkünsüzlüyü, əməliyyat seçimlərinin prioritetlər və resurslar baxımından həyata keçirilməsinin zəruriliyi nəzərə alınmalıdır. Müvafiq olaraq, həyata qarşı iddia edilən risklərin heç də hamısı dövlət orqanlarının həmin riskin gerçəkləşməsinin qarşısını almaq üçün əməli tədbirlərin görülməsi barədə Konvensiya tələbindən irəli gələn öhdəliyini doğurmur (bax: *Osmanın işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 116-cı bənd).

100. Pozitiv öhdəliyin yerinə yetirilməməsi o halda baş verir ki, üçüncü şəxslərin hərəkətləri (yaxud konkret hallarda özünə xəsarət yetirmə) nəticəsində məlum şəxsin həyatına qarşı real və birbaşa risk mövcud olduğu vaxt dövlət orqanları bunu bildikləri və ya bilməyə borclu olduqları halda öz səlahiyyətləri çərçivəsində riskin qarşısını almaq üçün onlardan haqlı olaraq gözlənilən tədbirləri həyata keçirmirlər (yenə orada; həmçinin bax: *Branko Tomaşiç və başqaları Xorvatiyaya qarşı*, ərizə № 46598/06, 51-ci bənd, AİHM 2009-...; həmçinin müvafiq dəyişikliklərlə bax: *Tanrıbilir Türkiyəyə qarşı*, ərizə № 21422/93, 70-ci bənd, 16 noyabr 2000-ci il, bu qərar şəxsi özünə xəsarət yetirməkdən qorumaqla bağlı pozitiv öhdəliyə aiddir).

ii) Yaşamaq hüququnun iddia edilən pozuntuları baş verdiyi təqdirdə buna reaksiya verilməsi ilə bağlı prinsiplər: 2-ci maddənin prosessual aspekti

101. İnsanlar həyatlarını itirməsi dövlətin məsuliyyətini doğura biləcək şəraitdə baş verirsə, 2-ci maddə dövlətin belə bir öhdəliyini doğurur ki, yaşamaq hüququnu qorumaq üçün yaradılmış qanunverici və inzibati sistem çərçivəsində tədbirlərin lazımı qaydada həyata keçirilməsi üçün və həmin hüququn hər hansı pozuntularının aradan qaldırılması və təqsirkarların cəzalandırılması üçün sərəncamında olan bütün vasitələrlə adekvat reaksiyanı (məhkəmə qaydasında və ya digər formada) təmin etsin (bax: *Önəryıldız Türkiyəyə qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 48939/99, 91-ci bənd, AİHM 2004-XII; və *Sergey Şevçenko Ukraynaya qarşı*, ərizə № 32478/02, 63-cü bənd, 4 aprel 2006-cı il). Bununla bağlı Məhkəmə artıq bildirib ki, yaşamaq və ya fiziki toxunulmazlıq hüququnun pozuntusu bilərəkdən baş verməyibsə, “səmərəli məhkəmə sisteminin” yaradılmasına dair pozitiv öhdəlik hökmən hər bir halda cinayət icraatına başlanılmasını tələb etmir və qurbanların ixtiyarında mülki, inzibati, yaxud hətta intizam icraatından ibarət hüquqi müdafiə vasitələrinin olması kifayət edə bilər (misal üçün bax: *Vo Fransaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 53924/00, 90-cı bənd, AİHM 2004-VII; *Kalvelli və Çiqlio İtaliyaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 32967/96, 51-ci bənd, AİHM 2002-I; və *Mastromatteo İtaliyaya qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 37703/97, 90, 94 və 95-ci bəndlər, AİHM 2002-VIII). Belə sistem üçün minimal tələb ondan ibarətdir ki, araşdırmanın aparılmasına görə cavabdehlik daşıyan şəxslər hadisələrdə iştirak etmiş şəxslərdən müstəqil olmalıdırlar. Bu tələb vəzifə (iyerarxiya) cəhətdən və ya təşkilati (institusional) baxımdan müstəqilliyi, habelə praktiki müstəqilliyi nəzərdə tutur (bax: *Pol və Odri Edvardslar Birləşmiş Krallığa qarşı*, ərizə № 46477/99, 70-ci bənd, AİHM 2002-II; və *Mastromatteonun işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 91-ci bənd).

102. Məhkəmə bir daha xatırladır ki, güc tətbiqi nəticəsində şəxslərin qətlə yetirildiyi hallarda yaşamaq hüququnu qorumaq öhdəliyi müəyyən minimal səmərəlilik standartlarına cavab verən hər hansı formada müstəqil və qərəzsiz rəsmi araşdırma aparılmasını dolayısı ilə tələb edir (digər qərarlarla yanaşı bax: *Gül Türkiyəyə qarşı*, ərizə № 22676/93, 88-ci bənd, 14 dekabr 2000-ci il; *Angelova Bolqarıstana qarşı*, ərizə № 38361/97, 136-cı bənd, AİHM 2002-IV; və *Makaratsis Yunanıstana qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 50385/99, 73-cü bənd, AİHM 2004-XI). Məhkəmənin fikrincə, eyni standartlar dövlətin 2-ci maddə üzrə pozitiv öhdəliyini doğuran şübhəli bir şəraitdə hər hansı şəxsin öldüyü hallara da şamil olunur (müvafiq dəyişikliklərlə bax: *Trubnikov Rusiyaya qarşı*, ərizə № 49790/99, 87-88-ci bəndlər, 5 iyul 2005-ci il; *Pol və Odri Edvardsların işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 74-cü bənd; və *Slimani Fransaya qarşı*, ərizə № 57671/00, 30-cu bənd, AİHM 2004-IX).

103. Konkret olaraq, bu cür araşdırmanın əsas məqsədi yaşamaq hüququnu qoruyan daxili qanunların səmərəli şəkildə tətbiqin edilməsini və hadisədə dövlət nümayəndələrinin və ya qurumlarının iştirakı olduqda, onların məsuliyyəti ucbatından baş vermiş ölüm hallarına görə onların məsuliyyətə cəlb olunmasını təmin etməkdir. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün aparılan araşdırmanın növü işin hallarından asılı olaraq fərqli ola bilər. lakin hansı araşdırma növü tətbiq edilirsə-edilsin, məsələ onların diqqətinə çatdırıldıqda dövlət orqanları öz təşəbbüsləri ilə hərəkət etməlidirlər. Onlar araşdırma barədə təşəbbüsü qurbanın yaxın qohumunun öhdəsinə buraxıb onun formal şikayət verməsini və ya hər hansı istintaq prosedurlarının aparılması üçün təşəbbüs göstərmək məsuliyyətini öz üzərinə götürməsinə gözləməməlidirlər (digər qərarlarla yanaşı bax: *Təhsin Acar Türkiyəyə qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 26307/95, 221-ci bənd, AİHM 2004-III).

104. Araşdırma həm də o mənada səmərəli olmalıdır ki, o, insidentin baş verdiyi şəraiti müəyyən etmək və məsuliyyət daşıyanları aşkara çıxarmaq və cəzalandırmaq iqtidarında olmalıdır. Bu, nəticəyə deyil, vasitələrə aid öhdəlikdir. Dövlət orqanları digər məsələlər yanaşı hal şahidlərinin ifadələrini, məhkəmə ekspertizasının sübutlarını, habelə lazımi hallarda xəsarətlə bağlı tam və dəqiq qeydləri təmin edən və ölümün səbəbi də daxil olmaqla tibbi rəylərin obyektiv təhlilini verən patoloji anatomiya müayinəsini təmin etmək üçün insidentlə bağlı bütün ağılabatan tədbirləri görməlidirlər. Araşdırma çərçivəsində ölümün səbəbinin və ya məsuliyyət daşıyan şəxsin müəyyən edilməsinə xələl gətirən hər hansı qüsur araşdırmanın səmərəlilik standartına cavab verməməsi riskini doğurur (bax: *Makkerr Birləşmiş Krallığa qarşı*, ərizə № 28883/95, 113-cü bənd, AİHM 2001-III; və *Çoban Bolqarıstana qarşı*, ərizə № 46317/99, 105-ci bənd, 23 fevral 2006-cı il).

105. Araşdırmanın dərhal və ağılabatan cəldliklə aparılması tələbi məhz səmərəlilik məsələsindən irəli gəlir. Etiraf etmək lazımdır ki, konkret situasiyada araşdırmada irəliləyişin qarşısını alan maneələr və ya çətinliklər ola bilər. Lakin dövlət orqanlarının şübhəli ölüm hallarına dərhal reaksiya verərək araşdırma aparmaları bütövlükdə onların qanunun aliliyinə və qanunsuz hərəkətlərlə bağlı hər hansı sövdələşmə və ya belə hərəkətlərə dözümlülüklə yanaşma təzahürlərinin qarşısını almaq öhdəliyinə sadıq olduqlarına ictimai inamın qorunub saxlanması üçün önəmli sayıla bilər (müvafiq dəyişikliklərlə bax: *Makkerrin işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 114-cü bənd, sonrakı istinadlarla). Eyni səbəblərə görə, həm praktiki, həm də nəzəri cəhətdən hesabatlılığı təmin etmək üçün araşdırma və ya onun nəticələri üzərində yetərli ictimai nəzarət elementi olmalıdır. İctimai nəzarətin tələb olunan dərəcəsi ayrı-ayrı hallarda fərqli ola bilər. Lakin bütün hallarda qurbanın yaxın qohumu onun qanuni maraqlarının təmin olunması üçün zəruri olan dərəcədə prosedura cəlb olunmalıdır (yenə orada, 115-ci bənd, sonrakı istinadlarla).

b) Yuxarıdakı prinsiplərin hazırkı işə tətbiqi

i) Dövlət nümayəndələri Çiçək Məmmədovanın ölümünə görə məsuliyyət daşıyırdırlarmı?

106. Şübhə yoxdur ki, Çiçək Məmmədovanın ölümü intihar nəticəsində baş verib və hər hansı şəxs tərəfindən ölümə səbəb olmuş güc tətbiqi nəticəsində baş verməyib. O, tezalısan mayeni üzərinə tökərək onu yandırmaqla özünə ölümcül xəsarətlər yetirib. Bütün müvafiq şahid ifadələrinə və ekspert rəylərinə əsasən, o, bunu özünün və ailəsinin yaşadığı evdə polislərin apardığı əməliyyata bilavasitə cavab olaraq edib. Bu kontekstdə Çiçək Məmmədovanın ölümünə gətirib çıxarmış insidentə görə Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşlarının və polislərin (bundan sonra zərurət olduqda onlar birlikdə “dövlət nümayəndələri” adlandırılacaq) nə dərəcədə məsuliyyət daşması məsələsində tərəflər arasında fikir ayrılığı var. Buna görə də Məhkəmə hesab edir ki, bu polis əməliyyatının xarakterinə diqqət yetirmək və dövlət orqanlarının sözügedən hadisələr üzərində nəzarəti nə dərəcədə həyata keçirdiklərini müəyyən etmək zəruridir. Bundan başqa, işin hallarının dövlət nümayəndələrinin pozitiv öhdəliyini – Çiçək Məmmədovanın həyatına qarşı təhlükənin qarşısını almaq öhdəliyini doğurub-doğurmadığını müəyyən etmək də zəruridir.

107. İşin faktlarından aydın olur ki, ərizəçi və onun ailəsi yaşayış məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan inzibati binanın içərisində məskunlaşmaq üçün hər hansı rəsmi icazə almadan həmin tikilidə öz təşəbbüsləri ilə məskunlaşdılar. Məhkəməyə məlumdur ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində Azərbaycan Ermənistandakı və münaqişə zonasındakı daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş yüz minlərlə qaçqının və məcburi köçkünün müvəqqəti yerləşdirilməsi problemini davamlı olaraq həll etməli olub. Bu qaçqınların və məcburi köçkünlərin bəzilərinin öz təşəbbüsləri ilə yaşayış sahəsi tapmağa cəhd etmələri və bu zaman inzibati binaların bir hissəsini, yaxud hətta özəl mənzilləri tutmaları qeyri-adi hal deyil (müqayisə et: *Akimova Azərbaycana qarşı*, ərizə № 19853/03, 8-10-cu bəndlər, 27 sentyabr 2007-ci il).

108. Həmçinin oda aydındır ki, ərizəçinin ailəsi tərəfindən tikilinin zəbt edilməsi Sumqayıt ŞİH tərəfindən qanunsuz hesab edilib və o, dəfələrlə onlardan oranı tərk etmələrini tələb edib. Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşlarının və polislərin martın 26-da ərizəçinin evində həyata keçirdikləri əməliyyata gəldikdə, onun xarakteri və məqsədi barədə tərəflər arasında fikir ayrılığı var.

109. Dövlət orqanları (Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları, polislər və istintaq orqanları) tərəfindən təqdim edilən (və hazırkı işdə Hökumətin arqumentlərində qeyd edilən) yeganə izahat ondan ibarət idi ki, bir neçə dövlət qulluqçusu və polis əməkdaşı “profilaktik tədbirlər” üçün ərizəçinin evinə göndəriliblər və onlar ərizəçinin ailəsini oradan zorla çıxarmaq niyyətində olmayıblar. Bundan başqa, dövlət orqanlarının bildirdiyinə görə, ərizəçinin əşyalarını evindən çıxarmaq barədə qərar yalnız Çiçək Məmmədova özünü yandırdıqdan sonra hadisə yerində qəbul edilib, bunda məqsəd ərizəçi və ailənin qalan üzvləri orada olmadığına görə həmin əşyaların salamatlığını təmin etmək olub (güman edildiyinə görə, onların hamısı xəstəxanaya Çiçək Məmmədovanın yanına getmişdilər). Lakin bu izahat Məhkəməni inandırmadı. O, qeyd edir ki, bu əməliyyata ən azı beş polis əməkdaşı və bir neçə digər dövlət qulluqçusu cəlb olunmuşdu. Bəzi şahidlər ifadələrində bildirmişdilər ki (məsələn, yuxarıda 71-ci bənddə K.A.-nın ifadəsinə bax), yük maşınının gətirilməsi barədə göstəriş dövlət orqanlarının nümayəndələri ərizəçinin evinə çatan kimi, Çiçək Məmmədova intihara cəhd etməzdən əvvəl verilmişdi. Əgər həmin gün dövlət orqanlarını məqsədi ərizəçi ilə yalnız “profilaktik söhbət” aparmaq idisə, bu qədər polis əməkdaşına nə üçün ehtiyac olduğu və yük maşınının nə üçün gətirildiyi ilə bağlı ağılabatan izahat verməyib. Bundan başqa, hətta fərz etsək ki, Çiçək Məmmədovanın intihar cəhdindən sonra ərizəçinin ailəsinin evi və əşyaları onlar tərəfindən nəzarətsiz buraxılmışdı, izah edilməyib ki, nə üçün Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları açıq-aydın dövlət vəsaiti hesabına əşyaları evdən çıxarmalı və başqa yerə daşımaları idilər və nə üçün onlar həmin əşyaların salamatlığını digər yollarla – daha az zəhmət tələb edən üsullarla təmin edə bilməzdilər. Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, bu qədər polis əməkdaşının əməliyyata cəlb olunmasının və hadisə yerinə yük maşınının gətirilməsinin yeganə ağılabatan izahı ondan ibarətdir ki, lap başlanğıcdan əməliyyatın məqsədi ərizəçinin ailəsini ya könüllü şəkildə inandırmaqla, ya da zorla həmin gün evdən çıxarmaq idi. Bu nəticəni belə bir fakt təsdiq edir ki, həmin gün onların şəxsi əşyaları başqa yerə aparılmışdı. Belə olan halda Məhkəmə yalnız bu qənaətə gələ bilər ki, “profilaktik tədbirlər” və “profilaktik söhbət” kimi sonradan istifadə edilmiş müxtəlif qeyri-

müəyyən terminlərdən asılı olmayaraq, bu əməliyyatın məqsədi ərizəçinin ailəsini evdən çıxarmaq idi.

110. Üstəlik, bu əməliyyatın qanuni əsasda həyata keçirilib-keçirilmədiyi də sual altındadır. Hökumət hazırkı işdə Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşlarının və polislərin hərəkətlərinin hüquqi əsası ilə bağlı hər hansı izahat təqdim etməyib. İşdəki materiallardan belə görünür ki, Sumqayıt ŞİH-in əməkdaşları və polislər sadəcə olaraq Sumqayıt ŞİH-in rəhbərliyi tərəfindən verilmiş tam aydın olmayan şifahi göstərişlər əsasında hərəkət etmişdilər. Sumqayıt ŞİH-in və polisin ərizəçinin ailəsini evdən çıxarmalarına icazə verən heç bir məhkəmə qərarı yox idi. Ölkənin cinayət təqibi orqanlarının və məhkəmələrinin qərarlarında əməliyyata verilən qiymət eyni deyildi, bəzi qərarlarda bu qənaətə gəlinirdi ki, onlar öz səlahiyyətləri çərçivəsində hərəkət ediblər (yuxarıda 31-ci və 42-ci bəndlərə bax), digərlərində isə dövlət orqanlarının hərəkətlərinin qanuniliyi şübhə altına alınır (yuxarıda 26, 33 və 39-cu bəndlərə bax).

111. Bununla belə, Məhkəmə hesab edir ki, 2-ci maddə üzrə hazırkı şikayətin məqsədləri üçün bu əməliyyatın qanuni əsasının olub-olmaması məsələsi önəmli deyil. Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçinin evdən çıxarılması üzrə əməliyyatı (istər qanuni olsun, istərsə də yox) həyata keçirməklə dövlət orqanlarının bilərəkdən ərizəçinin arvadının həyatını risk altında qoyduqların və ya hər hansı başqa formada intihar törətməsinə bilərəkdən səbəb olduqlarını düşünmək olmaz. Məhkəmə hesab edir ki, məntiqlə desək, qanunsuz olaraq zəbt edilmiş evdən çıxarılma kontekstində etiraz taktikası olaraq özünüyandırma aktı, hətta əhalinin qaçqınlar və məcburi köçkünlər kimi həssas vəziyyətdə olan təbəqəsinə aid situasiyada, öncədən görülə bilən və ya ağlabatan sayıla bilən davranış təşkil etmir. Ərizəçinin ailəsini evdən çıxarmaq üçün polisləri ərizəçinin evinə göndərməyi qərara alarkən dövlət orqanları ərizəçinin arvadının buna intihar törətməklə reaksiya verəcəyini məntiq əsasında öncədən görə bilməzdilər. Belə düşünmək üçün heç bir sübut yoxdur ki, əməliyyata cəlb olunmuş dövlət nümayəndələri Çiçək Məmmədovanın ruhi vəziyyətini və onun düşüncəsiz davranışa meyilli olduğunu əməliyyatdan qabaq bilirdilər və ya bilməli idilər.

112. Yuxarıdakı səbəblərə görə Məhkəmə bu qənaətə gəlir ki, dövlət orqanlarının ərizəçinin ailəsini evdən çıxarmaq qərarı (onun qanuni əsasının olub-olmamasından asılı olmayaraq) özlüyündə dövlətin Konvensiyanın 2-ci maddəsi üzrə məsuliyyətini doğurmur. Bundan başqa, qarşısındakı sübutları nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçinin iddialarına baxmayaraq, hadisədə iştirak etmiş dövlət nümayəndələrinin Çiçək Məmmədovanı özünü yandıрмаğa təhrik etdiklərini və ya hər hansı başqa formada sövq etdiklərini zəruri sübut etmə standartı baxımından sübuta yetirən kifayət qədər sübut yoxdur.

113. Lakin dövlətin 2-ci maddə üzrə məsuliyyəti yalnız yuxarıdakı mülahizələrlə məhdudlaşmır. Məhkəmə hesab edir ki, hazırkı işdə əsas məsələ belə bir faktdan irəli gəlir ki, evdən çıxarıma zamanı hadisələr öncədən proqnozlaşdırılması mümkün olmayan şəkildə cərəyan edib və dövlət nümayəndələri qəflətən elə bir vəziyyətlə üzləşiblər ki, onların evi tərk etmək barədə tələbləri ərizəçinin arvadının özünüyandırma aktı ilə qarşılaşıb. Bu kontekstdə onu müəyyən etmək zəruridir ki, bu konkret situasiya dövlətin 2-ci maddə üzrə pozitiv öhdəliyini doğurubmu; yəni əməliyyatın gedişində hansısa bir məqamda dövlət nümayəndələri Çiçək Məmmədovanın intihar edəcəyi ilə bağlı real və birbaşa riskin olduğunu bilirdilərmə və ya bilməli idilərmə və əgər bilirdilərsə, riskin qarşısını almaq üçün onlardan əsaslı olaraq gözlənilə bilən hər bir şeyi etmişdilərmi?

114. Məhkəmə qeyd edir ki, bir qayda olaraq, hər hansı digər polis əməliyyatında olduğu kimi evdən çıxarma məqsədi daşıyan polis əməliyyatında da polisin hadisələrin axarını müəyyən dərəcədə öz nəzarəti altında saxlaması gözlənilir. Üstəlik, hazırkı işdə Çiçək Məmmədovanın hərəkətləri, nə qədər öncədən proqnozlaşdırıla bilməyən və ağlabatan olmayan hərəkətlər kimi görünsə belə, bilavasitə dövlət nümayəndələrinin tələblərinə və hərəkətlərinə cavab təşkil edirdi.

115. Məhkəmə hesab edir ki, şəxs açıq-aydın dövlət nümayəndələrinin gözü qarşısında onları özünə qəsd edəcəyi ilə təhdid edərsə və üstəlik, onun emosional reaksiyası birbaşa dövlət nümayəndələrinin hərəkətlərindən və ya tələblərindən irəli gəlsə, belə vəziyyətdə sonuncular, təhlükənin nə dərəcədə gözlənilməz olmasından asılı olmayaraq, onun davranışına bilavasitə

həmin şəxsin həyatına təhlükə törədən davranış kimi olduqca ciddi yanaşmalıdırlar. Məhkəmənin fikrincə, hazırkı işdəkinə bənzər vəziyyətdə əgər dövlət nümayəndələri belə təhlükə barədə vaxtından kifayət qədər qabaq xəbər tuturlarsa, onda dövlətin 2-ci maddə üzrə öhdəliyi yaranır və həmin öhdəlik dövlət nümayəndələrinin mövcud şəraitdə ağılabatan və mümkün olan istənilən vasitələrlə həmin təhlükənin reallaşmasının qarşısını almalarını tələb edir.

116. Hazırkı işin kontekstində Məhkəmə qeyd edir ki, praktiki imkanlardan və dövlət nümayəndələrinin təhlükə barədə xəbər tutduqları məqamdan asılı olaraq, bəzi hipotetik tədbirlərə, o cümlədən müvafiq sözlərlə Çiçək Məmmədovanı həyatına qəsd etməyə yönələn hərəkətlərdən çəkinməyə inandırmaqla, yaxud onun kerosini götürməsinin və öz üzərinə tökməsinin qarşısını fiziki yolla almaqla, yaxud da o özünü yandıran kimi alovu söndürməklə vəziyyəti yumşaltmağa əl atmaq olardı. Belə tədbirlər həmçinin dərhal qurbana ilk yardım göstərilməsini, təcili yardım çağırılmasını, yaxud qurbanın xəstəxanaya çatdırılmasına köməklik edilməsini özündə ehtiva edə bilərdi. Məhkəmə etiraf edir ki, insan davranışının proqnozlaşdırılmasının mümkünsüzlüyünü və şifahi təhdidlə özünüyandırma aktı arasında nisbətən qısa vaxt keçdiyini nəzərə alsaq, ola bilsin ki, insidentə ağılabatan reaksiya verilməsi üçün dövlət nümayəndələrinin ixtiyarında həqiqətən çox az vaxt və imkan var idi.

117. Lakin Məhkəmə qeyd edir ki, hazırkı işdə insidentin ətrafındakı faktiki vəziyyət olduqca mübahisəlidir və əsla aydın deyil, bu işə onu müəyyənləşdirməyi çətinləşdirir ki, qurban özünü faktiki olaraq yandırmazdan əvvəl dövlət orqanları qurbanın intihar etmək niyyətini bilməli idilərmə və əgər bilməli idilərsə, həmin vəziyyətdə dövlət nümayəndələri tərəfindən mümkün olan hansı tədbirlər görülmə bilərdi? Şahid ifadələrinin ziddiyyətli xarakteri ucbatından Çiçək Məmmədovanın həyatına təhlükə yaranmasından dəqiqliklə nə vaxt xəbər tutduqları aydın deyil. Daha konkret desək, Çiçək Məmmədovanın intihar cəhdinə hazırlaşmağa başladığı andan özünü yandırdığı anadək dövlət nümayəndələrinin bəzilərinin və ya hamısının ərizəçinin evinin içərisində, yoxsa xaricində olduqlarını qəti şəkildə müəyyən etmək mümkün deyil. Buna görə də aydın deyil ki, hər hansı dövlət nümayəndələri onun şifahi təhdidlərini eşidiblərmə, onun intihara hazırlaşdığını müşahidə ediblərmə, yoxsa intihar cəhdindən yalnız onun qarşısını almaq çox gec olduqdan sonra xəbər tutublar. Əgər içəridə hər hansı dövlət nümayəndələri olubsa, aydın deyil ki, onlar qurbandan nə qədər uzaqda dayanıblar. Əgər bütün dövlət nümayəndələri bayırda olublarsa, aydın deyil ki, onlar olduqları yerdən Çiçək Məmmədovanın müvafiq hərəkətlərini faktiki olaraq müşahidə edə bilərdilərmə? İntihar təhdidinin edildiyi andan qurbanın özünü yandırdığı anadək nə qədər vaxt keçdiyi və yanmanın nə qədər davam etdiyi aydın deyil. Tikilinin mərtəbəsinin və içərisi ilə bayırının xüsusiyyətlərini əks etdirən planla bağlı hər hansı informasiya yoxdur ki, yaxınlıqda olanların cəld və asanlıqla Çiçək Məmmədovanın yanına getmələrinə əngəl törədən hər hansı fiziki maneələrin olub-olmadığını müəyyənləşdirmək mümkün olsun.

118. Eyni səbəblərə görə, hazırkı işin konkret halları baxımından qurbanın həyatını xilas etmək üçün dövlət nümayəndələrindən gözlənilə bilən hər hansı konkret tədbirlərin görülmədiyini müəyyən etmək çətinidir. Belə görünür ki, Çiçək Məmmədova özünü yandırdıqdan sonra ən azı bir polis əməkdaşı E.N., ola bilsin ki, digər polis əməkdaşlarını köməyi ilə, onun bədənindəki alovun söndürülməsinə kömək edib. Lakin həmin vaxtadək o artıq həyat üçün təhlükə törədən ciddi xəsarətlərdən əziyyət çəkirdi. Bundan başqa, belə görünür ki (və Məhkəmə bu halı xüsusi narahatlıq doğuran hal hesab edir), dövlət nümayəndələrinin heç biri təcili yardım çağırmağa cəhd etməyib və ya Çiçək Məmmədovanın xəstəxanaya aparılmasına hər hansı köməklik göstərməyib. Bununla belə, insidentin dəqiq halları ilə bağlı əlində olan informasiyaları qiymətləndirərək, Məhkəmə bu qənaətə gəlir ki, onlar o qədər məhdud və yetərsizdir ki, Çiçək Məmmədovanın intihar təhdidini həyata keçirməsinin qarşısını almaq və ya ən azı onun aldığı xəsarətlərin dərəcəsini minimuma endirmək üçün dövlət nümayəndələrinin hər hansı əlavə tədbirlər görməsinin mümkün olub-olmadığını müəyyən etmək mümkün deyil.

119. Məhkəmə həmçinin qeyd edir ki, hazırkı işdəki situasiyanı, məsələn, həbsxanada ölümün baş verdiyi situasiya ilə eyniləşdirmək olmaz, sonuncu halda qaneedicisi və inandırıcı izahat

təqdim etmək vəzifəsi bütünlüklə dövlətin üzərinə düşür və belə izahatlar olmadıqda dövlətin xeyrinə olmayan nəticələr çıxarıla bilər.

120. Yuxarıdakı təhlili nəzərə alaraq, Məhkəmə hesab edir ki, müvafiq faktoloji təfsilatların olmaması ucbatından Çiçək Məmmədovanın ölümünə görə məsuliyyətin ən azı qismən dövlət orqanlarının üzərinə düşməsinin mümkünlüyü ilə bağlı şübhələr qalır. Lakin əlində olan materialları qiymətləndirərək, Məhkəmə hesab edir ki, bu şübhələr dövlət orqanlarının şəxsin yaşamaq hüququnu təmin etməkdən ibarət pozitiv öhdəliklərinə zidd olaraq hərəkət etdiklərini qəti şəkildə müəyyən etmək üçün yetərli deyil.

121. Buradan belə nəticə çıxır ki, bu məsələdə Konvensiyanın 2-ci maddəsinin pozuntusu baş verməyib.

ii) Araşdırma adekvat və səmərəli idi mi?

122. Çiçək Məmmədovanın dövlət nümayəndələrinin məsuliyyətini doğura biləcək bir şəraitdə həyatını itirdiyini nəzərə alsaq, ölümə səbəb olmuş insidentin halları ilə bağlı adekvat və səmərəli araşdırma aparmaq öhdəliyi – Konvensiyanın 2-ci maddəsi üzrə prosessual öhdəlik yaranmışdı (müqayisə et: *Sergey Şevçenkonun işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 66-cı bənd; və *Trubnikovun işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 89-cu bənd).

123. Məhkəmə hesab edir ki, hazırkı işdə ölkədaxili araşdırma qeyri-adekvat idi, çünki o, insidentdə dövlət nümayəndələrinin rolunun və məsuliyyətinin qiymətləndirilməsi ilə bağlı suallara cavab verə bilməmiş və beləliklə də onların Çiçək Məmmədovanın həyatını qorumaq öhdəliyi daşyıb-daşmadıqlarını müəyyənləşdirmək üçün zəruri faktoloji detalları müəyyən edə bilməmişdi.

124. Konkret olaraq, istintaq orqanları, görünür, araşdırmanı yalnız belə bir sualla məhdudlaşdırmışdılar ki, dövlət nümayəndələri Çiçək Məmmədovanı Cinayət Məcəlləsinin 125-ci maddəsində nəzərdə tutulan mənada intihar etməyə təhrik ediblərmə, başqa sözlə, onlar birbaşa onun ölümünə səbəb olmuş nəşə bir şey ediblərmə? Belə görünür ki, bu sualın cavabı tapıldıqdan sonra istintaq orqanları sonrakı araşdırmaya lüzum görməyiblər. Amma hazırkı işdə bunu araşdırmaq zəruri idi ki, dövlət nümayəndələri hansısa məqamda intihar təhdidindən xəbərdar olublar mı və konkret şəraitdə Çiçək Məmmədovanın həyatını qorumaq üçün bütün adekvat və mümkün tədbirləri görübəlmə? Lakin aşağıdakı təhlildən görüldüyü kimi, belə araşdırma aparılmayıb. Araşdırmaya bu cür düzgün olmayan yanaşma iş üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan bir sıra faktoloji məsələlərə aydınlıq gətirilməməsinə səbəb olub.

125. İşin materiallarından belə görünür ki, bir qayda olaraq, şahidlərdən sadəcə olaraq xahiş edilib ki, hafizələrində qalan hadisələrin ardıcılığını danışsınlar və bu zaman əsas diqqətlərini yalnız dövlət nümayəndələrindən hər hansı birinin Çiçək Məmmədovanı intihara təhrik edən hərəkətlər edib-etmədiyini üzərində cəmləşdirləsinlər. Belə görünür ki, işin bu konkret aspektindən savayı istintaq orqanları işin digər faktoloji hallarına diqqət yetirməyiblər, yaxud bu aspektdə daha çox məlumat əldə etmək üçün hər hansı əlavə konkret suallar verməyiblər. Bu, şahid ifadələrinin kifayət qədər qısa və qeyri-müəyyən olması və bir çox konkret detallardan məhrum olması ilə nəticələnib. İstintaq orqanlarının faktlar əsasında hadisələrin ardıcılığı ilə bağlı gəldiyi nəticələr çox səthi və qısa olub və bir sıra olduqca mühüm faktoloji detalları əhatə etməyib.

126. Konkret olaraq, Məhkəmə öncə qeyd edir ki, hadisə yerində əməliyyatın aparılma tərzi, mövcud məlumatlara görə, bu işdə problematik məsələdir və bu, ərizəçinin şikayətlərinə bəzi dövlət orqanlarının ilkin reaksiyalarında da öz əksini tapıb (məsələn, yuxarıda 26-cı bəndə bax). Bu məsələ 2-ci maddə baxımından dövlət orqanlarının hərəkətlərinin adekvatlığının qiymətləndirilməsi üçün əhəmiyyətli idi, buna görə də istintaq orqanları əsas diqqətlərini ona yönəltməli idilər. Məhkəmənin fikrincə, istintaq orqanları müvafiq polislərin rəislərindən əməliyyatın planlaşdırılması ilə bağlı daha ətraflı izahat istəməli və aydınlaşdırmalı idilər ki, hadisə yerində göstərişlərin verilməsinin ardıcılığı necə təşkil edilmişdi və polislər ərizəçinin evinə çatdıqdan sonra ayrı-ayrı polis əməkdaşlarına hansı konkret əmrlər verilmişdi (əgər

verilmişdisə). Bu tip informasiyalar insidenti əhatə edən şəraitin ümumi mənzərəsinə aydınlıq gətirməyə kömək etmiş olardı. Lakin yuxarıdakı addımların heç biri atılmamışdı.

127. Araşdırmadakı digər çatışmazlıq dövlət orqanlarının hadisələrin dəqiq ardıcılığını bərpa etməyə və müddətlərini təyin etməyə, habelə şahid ifadələrindəki uyğunsuzluqları həll etməyə cəhd göstərməmələri idi. Məhkəmənin fikrincə, aydındır ki, Çiçək Məmmədovanın həyatını qorumaq üçün dövlət nümayəndələri tərəfindən görülmüş tədbirlərin adekvatlığını və məqsədəuyğunluğunu müəyyən etmək üçün hazırkı işdə bilavasitə onun yaxınlığında onlardan hər hansı birinin olub-olmadığının müəyyən etmək olduqca vacib idi. Buna görə də, digər məsələlərlə yanaşı konkret olaraq hansı dövlət nümayəndələrinin Çiçək Məmmədovanın yaxınlığında olduğunu (əgər belələri olmuşdusa), onun intihar cəhdini dayandırmaq üçün onların addımlar atmaq imkanına malik olub-olmadıqlarını və onun şifahi şəkildə təhdidini söylədiyi andan üzərinə benzin tökdüyü və sonra isə özünü yandırdığı anadək nə qədər vaxt keçdiyini müəyyən etmək dövlət orqanlarının vəzifəsi idi.

128. Əldə olan şahid ifadələrində K.A. ərizəçinin qapısını döydükdən sonra dəqiq olaraq nələrin və hansı ardıcılıqla baş verdiyi məsələsində ciddi uyğunsuzluqlar var. Konkret olaraq, ərizəçi və onun ailə üzvləri dövlət nümayəndələrinin evə girib Çiçək Məmmədovanın intihar təhdidlərini müşahidə etdiklərini iddia etdikləri halda, hadisədə iştirak etmiş dövlət nümayəndələrinin çoxu evə girdiklərini inkar ediblər və intihar təhdidi barəsində yalnız qadın özünü yandırdıqdan sonra xəbər tutublar. Digər tərəfdən, bəzi dövlət nümayəndələri, xüsusən E.Q., Y.A. və K.A. konkret olaraq bildirişlər ki, bir neçə polis əməkdaşı ərizəçinin evinə daxil olub (yuxarıda 49, 51 və 71-ci bəndlərə bax) və baxmayaraq ki, Çiçək Məmmədovanın intihara cəhd etdiyi vaxt polis əməkdaşlarının bilavasitə yaxınlıqda olub-olmadıqları bu ifadələrdən aydın olmur, hər halda bu ifadələr hadisələr barədə ərizəçinin məlumatının inandırıcı olduğunu təsdiq edir.

129. Məhkəmə bir daha xatırladır ki, 2-ci maddə üzrə prosessual öhdəlik konkret nəticəyə nail olmaq öhdəliyi deyil və situasiyalar ola bilər ki, sübutların çatışmaması və ya ziddiyyətli xarakterli olması ucbatından hadisələrin dəqiq hallarını və ardıcılığını bərpa etmək mümkün olmaya bilər. Lakin belə mümkünsüzlük nəticə etibarlı ilə tam və hərtərəfli araşdırma vasitəsilə müəyyən edilməlidir. Məhkəmə qeyd edir ki, hazırkı işdə şahid ifadələrindəki uyğunsuzluqlara baxmayaraq, istintaq orqanları insidentin dəqiq hallarını müəyyən etməyin vacibliyinə əhəmiyyət verməyiblər və müxtəlif şahidlərin diqqət yetirmədiyini və ya barəsində tam məlumat vermədiyini məqamları aydınlaşdırmaq üçün hər hansı səmərəli tədbirlər görməyiblər. Bu tədbirlər, digər məsələlər yanaşı, hadisələrin gedişatının ardıcılığı və vaxtı ilə bağlı konkret detallara aydınlıq gətirmək məqsədi ilə şahidlərə konkret sualların verilməsi ilə, ifadələri bir-birinə zidd olan şahidlərin üzləşdirilməsi ilə və insidenti görmüş digər şahidlərinin, məsələn, ərizəçinin qohumlarının və dövlət nümayəndələri tərəfindən onların müvafiq ifadələrində adları çəkilmiş digər müşahidəçilərin aşkara çıxarılması və dindirilməsi cəhdləri ilə müşayiət oluna bilərdi. İstintaq orqanlarının yuxarıdakı addımları atmaması istintaqın bu insidentin tam və təfəssilatlı gerçək mənzərəsini yaratmaq iqtidarında olmamasına şərait yaratmışdı.

130. Bundan başqa, işin materiallarından aydın deyil ki, ilkin cinayət araşdırmasına konkret olaraq hansı tarixdə başlanılıb. Amma o məlumdur ki, Çiçək Məmmədova ölümündən əvvəl üç gün xəstəxanada qaldığı müddətdə dindirilməyib, halbuki ərizəçinin iddiasına görə, o, həmin dövrdə fiziki cəhətdən danışmaq iqtidarında idi. Aydın məsələdir ki, mümkün olan hallarda qurbanın ifadəsinin alınması araşdırmanın səmərəliliyi üçün vacibdir. İnsidentdən sonra dövlət orqanları onun həyat üçün təhlükəli olan, sağ qalacağını sual altına alan xəsarətlər aldığını bildirdilər və buna görə də sübutlar əldə etmək üçün dərhal və səylə hərəkət etməli idilər, onun ölümündən sonra həmin sübutları əldə etmək daha mümkün olmayacaqdı. Hökumət və ya ölkədaxili istintaq orqanları bunu etməmələrinin səbəbləri barədə heç bir izahat vermədilər. Məhkəmənin fikrincə, bunun edilməməsi araşdırmanın səmərəliliyinə xələl gətirmişdi (müqayisə et: *Esat Bayram Türkiyəyə qarşı*, ərizə № 75535/01, 49-cu bənd, 26 may 2009-cu il).

131. Yuxarıda qeyd edilənlər Məhkəməni araşdırmanın cəldliyi məsələsinin üzərinə gətirir. Qeyd edildiyi kimi, dövlət orqanları dərhal tədbir görməyiblər və qurbanı dindirmək mümkün olduğu müddətdə bunu etməyiblər. Araşdırmanın ümumi müddətinə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki,

hazırkı işdə iki “ibtidai” araşdırma və cinayət işi üzrə bir icraat aparılıb və 2-ci maddənin prosessual aspektlərinin məqsədləri üçün onlar bütövlükdə tədqiq edilməlidir. Beləliklə, qeyd etmək lazımdır ki, daxili araşdırmanın ümumi müddəti dörd ildən artıq olub. İstintaq bir neçə dəfə dayandırılıb və bərpa edilib, onun səmərəliliyində hər hansı irəliləyiş olmayıb və görülmüş istintaq tədbirlərinin adekvatlığında hər hansı əhəmiyyətli yaxşılaşma baş verməyib. Bir neçə dəfə istintaqa nəzarət edən prokuror və ya məhkəmə nəzarətini həyata keçirən məhkəmələr işin icraatındakı nöqsanları tənqid ediblər və vəziyyəti düzəltmək üçün tədbirlər görülməsi barədə göstərişlər veriblər (məsələn, yuxarıda 33-cü və 39-cu bəndlərə bax), amma həmin göstərişlərə riayət edilməyib.

132. Məhkəmə daha sonra qeyd edir ki, yalnız 2006-cı ilin iyununda, ərizəçiyə arvadının ölümündən iki ildən artıq vaxt keçirdikdən sonra cinayət işi üzrə icraat başlanılıb və ərizəçiyə zərər çəkmiş şəxs statusu verilib. Beləliklə, o, həmin tarixədək aparılmış istintaq hərəkətlərinin gedişinə səmərəli şəkildə müdaxilə etmək imkanından məhrum olub (müqayisə et: *Trubnikovun işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 93-cü bənd; həmçinin müvafiq dəyişikliklərlə bax: *Muradova Azərbaycan qarsı*, ərizə № 22684/05, 130-cu bənd, 2 aprel 2009-cu il). Müvafiq olaraq, Məhkəmə bu qənaətə gələ bilməz ki, araşdırma yaxın qohumun qanuni maraqlarının qorunması vasitəsilə dövlətin məsuliyyətinin təmin edilməsi tələbinə tam cavab verir.

133. Yuxarıdakı səbəblərə görə Məhkəmə bu nəticəyə gəlir ki, cavabdeh dövlət Çiçək Məmmədovanın ölümünə görə dövlət nümayəndələrinin məsuliyyət dərəcəsini müəyyən etmək məqsədi ilə Konvensiyanın 2-ci maddəsi üzrə adekvat və səmərəli araşdırma aparmaq öhdəliyini pozub.

II. KONVENSİYANIN İDDİA EDİLƏN DİGƏR POZUNTULARI

A. Ərizəçiyə qarşı törədildiyi iddia edilən pis rəftar

134. Ərizəçi Konvensiyanın 3-cü maddəsi əsasında şikayət etdi ki, 26 mart 2004-cü il hadisələri zamanı polis əməkdaşları tərəfindən döyülüb və bundan əlavə, arvadının ölümü ilə nəticələnmiş hadisələrin şahidi olub ki, nəticədə ciddi təlaş və iztirab keçirib.

135. Hadisələr zamanı polislər tərəfindən döyülmə barədə iddiaya gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, şikayətin bu hissəsi ilə bağlı əlində olan sübutlar onun ərizəçiyə qarşı pis rəftarın törədilib-törədilməməsi məsələsini araşdırma bilməsi üçün yetərli deyil.

136. Arvadının ölümü nəticəsində ərizəçinin iztiraba məruz qalması ilə bağlı iddiasına gəldikdə, Məhkəmə bir daha bildirir ki, əlində olan informasiyalar əsasında hazırkı işdə ərizəçinin arvadının ölümünə görə dövlət nümayəndələrinin birbaşa və ya dolayısı ilə məsuliyyət daşıyıb-daşmadıqlarını müəyyən etmək mümkün deyil (məsələn, müqayisə üçün bax: *Ülkü Ekinci Türkiyəyə qarşı*, ərizə № 27602/95, 149-cu bənd, 16 iyul 2002-ci il). Baxmayaraq ki, arvadının ölümü ilə bağlı araşdırmanın adekvat olmaması ərizəçidə ağrı və mənəvi iztirab hissələri doğura bilərdi, Məhkəmə hazırkı işdə ərizəçi barəsində Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozulduğu barədə iddianın ayrıca araşdırılmasına haqq qazandıran hər hansı xüsusi hallar olduğunu hesab etmir (müqayisə üçün müvafiq dəyişikliklərlə bax: *Təhsin Acarın işi* üzrə yuxarıda adı çəkilən qərar, 239-cu bənd; *Uçar Türkiyəyə qarşı*, ərizə № 52392/99, 110-cu bənd, 11 aprel 2006-cı il; və *Çakıcı Türkiyəyə qarşı* [Böyük Palatanın qərarı], ərizə № 23657/94, 98-99-cu bəndlər, AİHM 1999-IV).

137. Buradan belə nəticə çıxır ki, ərizənin bu hissəsi açıq-aydın əsassızdır və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq rədd edilməlidir.

B. Ərizəçinin qohumlarına qarşı törədildiyi iddia edilən pis rəftar

138. Ərizəçi Konvensiyanın 3-cü maddəsi əsasında şikayət etdi ki, oğlu, qayınası və baldızı da Çiçək Məmmədovanın ölümü ilə nəticələnmiş hadisələrin şahidi olduqdan sonra bunun nəticəsində ciddi təlaş və iztirab keçiriblər.

139. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin özü bu şikayətdə iddia edilən pozuntuların qurbanı olmayıb. Bu şikayətə aidiyyəti olan ərizəçinin qohumlarının heç biri hazırkı işdə tərəf deyil və ya Məhkəməyə şəxsən şikayət verməyib. Buradan belə nəticə çıxır ki, bu şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan mənada şəxs meyarına görə (*ratione personae*) Konvensiyanın müddəalarına uyğun deyil və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 4-cü bəndinə uyğun olaraq rədd edilməlidir.

C. Ərizəçinin şəxsi həyatına və mənzil toxunulmazlığına hörmət hüququnun iddia edilən pozuntusu

140. Ərizəçi Konvensiyanın 8-ci maddəsi əsasında şikayət etdi ki, müvafiq məhkəmə qərarı olmadan onu və ailəsini evdən çıxarmaqla dövlət hakimiyyəti orqanları onun mənzil toxunulmazlığına və şəxsi həyatına hörmət hüququnu pozublar.

141. Hətta barəsində şikayət edilən məsələlərin 8-ci maddənin tətbiq dairəsinə düşdüyünü və konkret olaraq sözügedən tikliyə Konvensiyanın həmin maddəsində nəzərdə tutulan mənada ərizəçinin “evi ”kimi baxmağın mümkün olduğunu fərz etsək belə, Məhkəmə hesab edir ki, bu şikayət aşağıdakı səbəblərə görə qəbul oluna bilməz. Doğrudur, ərizəçinin arvadının ölümünün halları ilə bağlı cinayət istintaqı kontekstində ərizəçi dövlət orqanlarının hərəkətlərinin qanuniliyi ilə bağlı eyni və ya oxşar iddialar irəli sürüb. Lakin həmin istintaqın kontekstində və onun hüdudları nəzərə alınmaqla bu iddialar yalnız onun arvadının ölümünə görə dövlət nümayəndələrinin məsuliyyətinin müəyyən edilməsi məqsədləri üçün əhəmiyyət kəsb edir. İstintaq orqanları hər hansı başqa məsələlərlə bağlı hüquqların bərpasını təmin etmək səlahiyyətinə malik deyildilər və həmin istintaq ərizəçinin mənzil toxunulmazlığına və şəxsi həyatına hörmət hüququnun iddia edilən pozuntusu ilə bağlı müvafiq hüquqi müdafiə vasitəsi təşkil etmirdi. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi bu şikayəti hər hansı digər dövlət orqanları qarşısında, konkret olaraq ölkədaxili mülki məhkəmələr qarşısında qaldırmamışdı, yəqin ki, bu, hüquqların bərpası üçün daha münasib vasitə olardı və bu yolla ərizəçi, digər məsələlər yanaşı, ziyana görə kompensasiya tələb də bilərdi.

142. Buradan belə nəticə çıxır ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələri tükəndirilmədiyinə görə bu şikayət Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci və 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq rədd edilməlidir.

III. KONVENSIYANIN 41-ci MADDƏSİNİN TƏTBİQİ

143. Konvensiyanın 41-ci maddəsində deyilir:

“Əgər Məhkəmə Konvensiya və onun Protokollarının pozulduğunu, lakin Razılığa gələn Yüksək Tərəfin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edərsə, Məhkəmə zəruri halda, zərərçəkən tərəfə əvəzin ədalətli ödənilməsinə təyin edir”.

A. Zıyan

1. Maddi ziyan

144. Ərizəçi maddi ziyana görə aşağıdakı məbləğləri tələb etdi: a) arvadının dəfni ilə bağlı müxtəlif xərclərə görə – 20.025 avro; b) arvadının ölümündən sonra evdə uşaqlarına daha çox vaxt ayırmalı olması səbəbindən az işləməli olduğu üçün əməkhaqqını itirdiyinə görə – 3.740 avro; c) anasının ölümündən psixi problemlərə məruz qaldığı iddia edilən ərizəçinin oğlunun keçmiş və gələcək tibbi müalicəsi və xüsusi təhsili ilə bağlı xərclərə görə – 18.640 avro; d) bacısının ölümündən sonra keçirdiyi “psixoloji şok” nəticəsində beynində şiş əmələ gəldiyi iddia edilən ərizəçinin baldızının keçmiş və gələcək tibbi müalicəsi ilə bağlı xərclərə görə – 28.000 avro.

145. Hökumət qeyd etdi ki, ərizəçi iddia edilə hər hansı maddi ziyanə görə heç bir sübut təqdim etməyib.

146. Məhkəmə qeyd edir ki, həqiqətən yuxarıdakı iddiaların təsdiqi üçün heç bir sübut təqdim edilməyib. İstənilən halda, Məhkəmə əşlər edilmiş pozuntu ilə iddia edilən maddi ziyan arasında səbəbiyyət əlaqəsi görmür. Buna görə də o, yuxarıdakı tələblərin hamısını rədd edir.

2. Mənəvi ziyan

147. Ərizəçi: a) arvadının ölümü və araşdırmanın adekvat olmaması nəticəsində məruz qaldığı mənəvi ziyanə görə 80.000 avro; b) polis tərəfindən döyülməsi nəticəsində məruz qaldığı mənəvi ziyanə görə 25.000 avro; c) ailə üzvlərinin məruz qaldığı mənəvi ziyanə görə 18.000 avro; və d) yuxarıdakı bütün məbləğlərdən əlavə, Konvensiyanın iddia edilən bütün pozuntularına görə (“gələcəkdə Hökuməti insan hüquqlarına daha çox hörmət etməyə məcbur etmək üçün”) 92.000 avro tələb etdi.

148. Hökumət bildirdi ki, tələb olunan məbləğlər həddən artıq çoxdur və pozuntunun aşkar edilməsinin özü hazırkı işdə əvəzin yetərincə ədalətli ödənilməsi sayıla bilər.

149. Yuxarıda (b) və (c) bəndlərində tələb olunan məbləğlərə gəldikdə, Məhkəmə qeyd edir ki, onlar onun qəbul olunmayan elan etdiyi şikayətlərə aiddir. Yuxarıda (d) bəndində tələb olunan məbləğə gəldikdə isə, Məhkəmə bir daha bildirir ki, o, ziyanə görə cəzalandırma məqsədi daşıyan hər hansı tələbləri daim rədd edib. Bu səbəblərə görə Məhkəmə bu tələbləri rədd edir.

150. Tələblərin dövlət orqanları tərəfindən Konvensiyanın 2-ci maddəsi üzrə öhdəliklərinə əməl edilməməsi nəticəsində dəymiş mənəvi ziyanla bağlı hissəsinə gəldikdə, Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçinin məruz qaldığı iztirab yalnız pozuntunun müəyyən edilməsi ilə kompensasiya oluna bilməz. Məhkəmə ədalət prinsipi əsasında qərar çıxararaq, mənəvi ziyanə görə ərizəçiyə 20.000 avro təyin edir.

B. Məhkəmə xərcləri və digər məsrəflər

151. Ərizəçi həmçinin ölkədaxili icraatda çəkdiyi müxtəlif növ məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə 3.100 avro və bu Məhkəmədəki icraatda çəkdiyi xərclərə görə 2.500 avro (buraya daxildir: vəkillərin haqlarına görə – 1.500 avro, tərcümə xərclərinə görə – 800 avro və dəftərxana ləvazimatlarına və poçt xərclərinə görə – 200 avro) tələb etdi.

152. Hökumət qeyd etdi ki, ərizəçi yalnız poçt xərcləri ilə bağlı tələbinin bir hissəsini təsdiq edən sübutlar təqdim edib və tələblərinin qalan hissəsini təsdiq edən heç bir sübut təqdim etməyib.

153. Məhkəmənin presedent hüququna əsasən, ərizəçi məhkəmə xərclərinin və digər məsrəflərin əvəzinin ödənilməsi hüququna yalnız o halda malik olur ki, həmin xərclərin həqiqətən və zəruri olaraq çəkildiyi sübut edilsin və onlar miqdarca ağılabatan olsun. Hazırkı işdə Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi yalnız poçt xərcləri ilə bağlı tələbinin bir hissəsini təsdiq edən, ümumi məbləği təxminən 70 avro olan poçt qəbzləri formasında sənədlər təqdim edib. Qalan tələblər hər hansı sənədlərlə təsdiq edilməyib. Məhkəmə daha sonra qeyd edir ki, hazırkı işlə əlaqədar olaraq ərizəçi hüquqi yardım qismində Avropa Şurasından 850 avro alıb. Müvafiq olaraq, əlində olan məlumatları və yuxarıdakı məlumatları nəzərə alaraq, Məhkəmə bu qənaətə gəlir ki, məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə ərizəçiyə hər hansı əlavə məbləğ təyin etməyə ehtiyac yoxdur.

C. İcranın gecikdirilməsinə görə faiz

154. Məhkəmə məqsədəuyğun hesab edir ki, icranın gecikdirilməsinə görə faiz Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə əsaslanmalıdır və onun üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır.

BU ƏSASLARA GÖRƏ MƏHKƏMƏ:

1. Yekdilliklə 2-ci maddə üzrə şikayəti qəbul olunan, qalan şikayətləri isə qəbul olunmayan *elan edir*;
2. İki səsə qarşı beş səslə *qərara alır ki*, dövlət orqanlarının şəxsin yaşamaq hüququnu qorumaqdan ibarət pozitiv öhdəliklərini yerinə yetirməsi məsələsində Konvensiyanın 2-ci maddəsi pozulmayıb;
3. Yekdilliklə *qərara alır ki*, dövlət orqanları Çiçək Məmmədovanın ölümünə görə dövlətin məsuliyyət dərəcəsini müəyyən etmək məqsədi ilə səmərəli araşdırma aparmadıqlarına görə Konvensiyanın 2-ci maddəsi pozulub;
4. Yekdilliklə *qərara alır ki*:
 - a) cavabdeh dövlət Konvensiyanın 44-cü maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq bu qərarın qəti qərara çevrildiyi tarixdən sonra üç ay ərzində ərizəçiyə mənəvi ziyana görə 20.000 (iyirmi min) avro ödəməli, həmin məbləğdən tutula bilən hər hansı vergi məbləği onun üzərinə əlavə olunmalı və ümumi məbləğ ödəniş tarixində tətbiq edilən məzənnə üzrə yeni Azərbaycan manatına çevrilməlidir;
 - b) yuxarıda qeyd edilən üç aylıq müddət bitdikdən sonra öhdəlik icra edilənə qədər yuxarıda qeyd edilən ödənilməli məbləğlərin üzərinə Avropa Mərkəzi Bankındakı borc dərəcəsinin yuxarı həddinə bərabər olan adi faiz məbləği əlavə olunmalı və onun da üzərinə daha üç faiz əlavə olunmalıdır;
5. Əvəzin ədalətli ödənilməsi haqqında ərizəçinin qalan tələblərini yekdilliklə *rədd edir*.

Qərar ingilis dilində çıxarılıb və Məhkəmə Reqlamentinin 77-ci Qaydasının 2-ci və 3-cü bəndlərinə uyğun olaraq, 17 dekabr 2009-cu ildə qərar barədə yazılı məlumat verilib.

Sören Nilsen (*Søren Nielsen*)
Katib

Kristos Rozakis (*Christos Rozakis*)
Sədr

Konvensiyanın 45-ci maddəsinin 2-ci bəndinə və Məhkəmə Reqlamentinin 74-cü qaydasının 2-ci bəndinə uyğun olaraq, bu qərara hakimlər Spilmannın və Malinverninin xüsusi rəyi əlavə olunur.

HAKİMLƏR SPİLMANNIN VƏ MALİNVERNİNİN XÜSUSİ RƏYİ

Biz çoxluqla razıyıq ki, bu işdə cavabdeh dövlət Çiçək Məmmədovanın ölümünə görə dövlət nümayəndələrinin məsuliyyət dərəcəsini müəyyən etmək məqsədi ilə adekvat və səmərəli araşdırma aparmadığına görə Konvensiyanın 2-ci maddəsi üzrə öhdəliyini pozub.

Lakin çoxluqdan fərqli olaraq, biz bu fikirdəyik ki, bu işdə dövlət orqanları həmçinin üzərlərinə düşən pozitiv öhdəliyi – ərizəçinin arvadının yaşamaq hüququnu qorumaq öhdəliyini yerinə yetirmədikləri üçün 2-ci maddənin pozulmasına görə məsuliyyət daşıyırlar.

Bununla bağlı biz bir daha xatırlatmaq istərdik ki, 2-ci maddənin birinci cümləsi iştirakçı dövlətlərin yurisdiksiyalarında olan şəxslərin həyatını qorumaq üçün müvafiq tədbirlər görmələrini tələb edir (bax: *L.C.B. Birləşmiş Krallığa qarşı*, 9 iyun 1998-ci il, *Qərar və qərardadlar toplusu*, 1998-III). Bu sözlər müvafiq hallarda həmçinin dövlət orqanlarının pozitiv öhdəliyinə – fərdi digər fərddən və konkret hallarda özündən müdafiə etmək üçün qabaqlayıcı əməli tədbirləri həyata keçirmək öhdəliyinə də aiddir (bax: *Osman Birləşmiş Krallığa qarşı*, 28 oktyabr 1998-ci il, 115-ci bənd, *Qərarlar toplusu*, 1998-III; *Kinan Birləşmiş Krallığa qarşı*, ərizə № 27229/95, 99-cu bənd; AİHM 2001-III; və *Renolde Fransaya qarşı*, ərizə № 5608/05, 81-ci bənd; AİHM 2008-...).

Pozitiv öhdəliyin yerinə yetirilməməsi o halda baş verir ki, üçüncü şəxslərin hərəkətləri (yaxud konkret hallarda özünə xəsarət yetirmə) nəticəsində məlum şəxsin həyatına qarşı real və birbaşa

risk mövcud olduğu vaxt dövlət orqanları bunu bildikləri və ya bilməyə borclu olduqları halda öz səlahiyyətləri çərçivəsində riskin qarşısını almaq üçün onlardan haqlı olaraq gözlənilən tədbirləri həyata keçirmirlər (bax: *Branko Tomaşiç və başqaları Xorvatiyaya qarşı*, ərizə № 46598/06, 51-ci bənd, AİHM 2009-...; və *Tarıbilir Türkiyəyə qarşı*, ərizə № 21422/93, 70-ci bənd, 16 noyabr 2000-ci il).

Hazırkı işdə prinsipial məsələ ondan ibarətdir ki, əməliyyatın gedişində hansısa bir məqamda dövlət nümayəndələri Çiçək Məmmədovanın intihar edəcəyi ilə bağlı real və birbaşa riskin olduğunu bilirdilərməyi və ya bilməli idilərməyi və əgər bilirdilərsə, riskin qarşısını almaq üçün onlardan əsaslı olaraq gözlənilən hər bir şeyi etmişdilərmi?

Biz vurğulamaq istərdik ki, bir qayda olaraq, istənilən polis əməliyyatında polisin hadisələrin axarını öz nəzarəti altında saxlaması gözlənilir. Şəxs açıq-aydın dövlət nümayəndələrinin gözü qarşısında onları özünə qəsd edəcəyi ilə təhdid edərsə və bu təhdid birbaşa dövlət nümayəndələrinin hərəkətlərindən və ya tələblərindən irəli gəlsə, belə vəziyyətdə sonuncular, təhlükənin nə dərəcədə gözlənilməz olmasından asılı olmayaraq, onun davranışına bilavasitə həmin şəxsin həyatına birbaşa təhlükə törədən davranış kimi olduqca ciddi yanaşmalıdırlar.

Bizim fikrimizcə, hazırkı işdəkinə bənzər vəziyyətdə əgər dövlət nümayəndələri belə təhlükə barədə vaxtından kifayət qədər qabaq xəbər tuturlarsa, onda dövlətin 2-ci maddə üzrə öhdəliyi yaranır və həmin öhdəlik dövlət nümayəndələrinin mövcud şəraitdə ağılabatan və mümkün olan istənilən vasitələrlə həmin təhlükənin reallaşmasının qarşısını almalarını tələb edir.

Hazırkı işin kontekstində dövlət nümayəndələri təhlükədən xəbər tutan kimi müvafiq sözlər vasitəsilə çalışmalı idilər ki, Çiçək Məmmədovanı həyatına qəsd etməyə yönələn hərəkətlərdən çəkinməyə inandırsınlar.

Daha sonra, zavallı qadın öz üzərinə kerosin tökən kimi onlar məsələyə müdaxilə etməli idi və onun özünü yandırmasının qarşısını almalı idilər. Bunun əvəzinə polis əməkdaşları onun təhdidlərini ciddi qəbul etmədilər. Hətta onlardan biri ona kibrit qutusu təklif edərək istehza ilə onu sözünü yerinə yetirməyə və özünü yandıрмаğa təhrik etdi (17-ci bəndə bax). Yeri gəlmişkən, bu detal, üstəlik, həmin vaxt polis əməkdaşlarının qurbanın yaxınlığında olduqlarını göstərir. Yalnız bir polis əməkdaşı Çiçək Məmmədovanı ədyala bürüməklə alovu söndürmək üçün hansısa addımlar atıb.

Bundan əlavə, bu halı xüsusi narahatlıq doğuran haldır ki, dövlət nümayəndələrinin heç biri təcili yardım çağırmağa cəhd etməyib və ya Çiçək Məmmədovanın xəstəxanaya aparılmasına hər hansı köməklik göstərməyib.

Bu çatışmazlıqlar bizim belə nəticəyə gəlməyimizə səbəb oldu ki, polis əməkdaşları 2-ci maddə üzrə üzərlərinə düşən pozitiv öhdəlikləri yerinə yetirməyiblər və buna görə də bu maddənin pozuntusu baş verib.